

ПРОГРАМА

**інтерактивного навчання для підвищення рівня атестації
відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг) пов'язаних із
створенням об'єктів архітектури
ЕКСПЕРТІВ БУДІВЕЛЬНИХ**

**Міжнародний нормативний простір технічного
регулювання у будівництві.
Основні уявлення, логіка та тенденції розвитку.**

Позначення	Зміст	Орієнтовні витрати часу (годин)
Тема	Міжнародний нормативний простір технічного регулювання у будівництві. Основні уявлення, логіка та тенденції розвитку.	10
Лекція 1	Вступ до теми. Культура будівництва. Суспільна потреба, переваги розвитку. <u>Основні питання:</u> - <i>Поняття культури будівництва;</i> - <i>Складові культури будівництва;</i> - <i>Переваги високої культури будівництва;</i> - <i>Загальне розуміння системи технічного регулювання;</i> - <i>Перешкоди у торговельно-економічній діяльності.</i>	2
Лекція 2	Технічне регулювання. Взаємовідносини держави і суспільства. <u>Основні питання:</u> - <i>Правові засади технічного регулювання;</i> - <i>Роздержавлення технічного регулювання;</i> - <i>Особливості технічного регулювання у будівництві.</i>	1
Лекція 3	Норми технічного регулювання. Поширені світові уявлення. <u>Основні питання:</u> - <i>Закони та нормативні договори;</i> - <i>Технічні регламенти;</i> - <i>Будівельні норми та правила;</i> - <i>Стандарти;</i> - <i>Взаємозв'язок між будівельними нормами та стандартами;</i> - <i>Класифікація стандартів;</i> - <i>Стандартизація в умовах глобалізації.</i>	2
Лекція 4	Будівельне законодавство, будівельні норми та правила. Поширені світові уявлення. <u>Основні питання:</u> - <i>Будівельне законодавство;</i> - <i>Призначення будівельних норм та правил;</i> - <i>Сфера застосування будівельних норм та правил;</i> - <i>Методи нормування.</i>	2

<u>Лекція 5</u>	Формування в Україні нормативної бази, інтегрованої у міжнародний нормативний простір технічного регулювання. <u>Основні питання:</u> - Логіка розвитку; - Специфіка; - Тенденції розвитку. <u>Законодавче підґрунтя:</u> - Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони; - Закон України «Про будівельні норми»; - Закон України «Про стандартизацію»; - Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності»; - Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»; - Закон України «Про надання будівельної продукції на ринку». Основні висновки.	1
<u>Список літератури</u>	Перелік загальних та спеціальних законодавчих актів України	
<u>Само-підготовка</u>	Перегляд додатків. Самотестування.	2

ВСТУП ДО ТЕМИ

Будівництво є базовою галуззю економіки, кінцевим продуктом діяльності якої є об'єкти нерухомості: будинки, будівлі, споруди, об'єкти транспортної інфраструктури (далі - будівлі та споруди), при зведенні та експлуатації яких використовується продукція, створена у багатьох виробничих галузях. Кожна будівля або споруда проектується індивідуально або, щонайменше, має індивідуальні особливості.

Будівлі та споруди класифікуються відповідно до можливих наслідків відмови їх експлуатації. Зрозуміло, що чим вище клас можливих соціально-економічних наслідків - тим вища відповідальність учасників будівництва та відповідні вимоги, які до них висуваються.

Такі вимоги формує суспільство та обумовлює необхідність їх постійної адаптації до викликів сьогодення, зокрема таких, як геополітичні обставини, глобалізація економіки, стрімкий науково-технічний прогрес у галузі тощо.

Виходячи з наведеного, зрозуміло, що від фахівців, задіяних у будівництві, вимагається творчий підхід до виконання своїх обов'язків з урахуванням сучасних вимог, постійного оновлення професійних знань, формування розуміння щодо взаємозв'язків власних обов'язків з функціями виконавців на інших технологічних етапах будівництва, місця будівництва у загальній національній економіці, принципів функціонування світового ринку будівельної продукції, робіт та послуг.

Наявність такого розуміння в умовах глобалізації економічних процесів надасть можливість фахівцю використання при прийнятті технічних рішень іноземної нормативної бази та прогресивних технічних рішень, прийнятих за кордоном, з урахуванням специфіки технічного регулювання та нормативної бази країни походження. Таке розуміння розвине індивідуальний інформаційний простір фахівця, сприятиме ефективній взаємодії з іноземними замовниками та виконавцями, і, як наслідок, – підвищить його компетентність. Особливо актуальним таке бачення стає на етапі просування нашої держави до ЄС.

Саме наявність розуміння процесу технічного регулювання у широкому сенсі цього слова та ефективне використання такого розуміння має стати вирішальним критерієм конкурентоспроможності фахівця у визначеному ним сегменті ринку праці при будівництві об'єктів зі значними та середніми наслідками.

Метою вивчення запропонованої теми є формування у фахівців розуміння базових засад розвитку суспільних вимог до споруд і способів формалізації таких вимог засобами технічного регулювання у будівництві.

Предметом вивчення є уявлення, що застосовуються в міжнародному просторі технічного регулювання у будівництві.

Останньою лекцією у спрощеному вигляді наведено узагальнені матеріали, які предметно розглядалися загальним модулем при підготовці фахівців до іспиту, та у розрізі логіки формування міжнародного нормативного простору у будівництві.

Виходячи з того, що вивчення запропонованої теми базується на знаннях 5 які є предметом загального модуля підготовки фахівців до іспитів, а метою роботи з матеріалом є не отримання знань нормативно-технічного характеру, а формування розуміння базових засад технічного регулювання, навчання проводиться інтерактивним способом, викладання матеріалу здійснюється у легкій для сприйняття формі з уникненням застосування спеціальної термінології. Викладення матеріалу розподілене на лекції, кожна з яких висвітлює умовно окреслений предмет розгляду. Предмети лекцій знаходяться у логічному взаємозв'язку. Лекції розміщено у послідовності яка обумовлена масштабом предмету розгляду: від загального - до конкретного.

Предмет лекції викладено у часовій послідовності його розвитку: від історичного коріння - до перспектив.

У текстах лекцій використано матеріали та приклади наведені у дослідженні А. Серих «Техническое регулирование в строительстве. Аналитический обзор мирового опыта», виданому в м. Чикаго у 2010 році, які і на сьогодні є актуальними.

Після опрацювання текстів лекцій доцільно переглянути додатки.

Додатки містять нормативно-правові акти, які було попередньо розглянуто у процесі вивчення загального модуля. Разом з тим, якщо у процесі роботи з запропонованою темою буде сформовано певне розуміння предмету, деякі положення актів сприйматимуться в дещо іншій площині.

Доречно провести самотестування для виявлення рівня засвоєння питань, які викладені. Тестові завдання, головним чином, спрямовані на формування логіки сприйняття матеріалу, навичок відрізняти причину від наслідків, загальне від локального, мету від способів її досягнення у контексті запропонованої теми. Також будуть застосовані тести до тематики викладеної попередньо.

Виходячи з існуючого досвіду, у програмі наведено орієнтовні терміни опрацювання текстів запропонованої теми у академічних годинах для забезпечення можливості планування раціонального використання часу у процесі роботи з ними.

КУЛЬТУРА БУДІВНИЦТВА. СУСПІЛЬНА ПОТРЕБА, ПЕРЕВАГИ РОЗВИТКУ.

У грудні 2003 року в районі іранського міста Бам (населення 97 тис.) стався землетрус силою 6,6 балів за шкалою Ріхтера. У результаті землетрусу загинуло близько 30 тис. осіб. За три дні до цього в місті Пасо-Роблес (населення 30 тис.) в Каліфорнії (США) стався землетрус силою 6,5 балів, в наслідок якого загинуло дві людини. Сейсмологи відзначили істотну схожість землетрусів в Бамі і Пасо-Роблес за силою і амплітудою коливань землі. Фахівці-будівельники також відзначили схожість систем забезпечення безпеки будівельних об'єктів у двох країнах.

В Ірані, так само як і в США, застосовуються будівельні норми і правила. Як американські, так і іранські норми містять положення, що стосуються розрахунків конструкцій на сейсмічні впливи. Як і в США, в Ірані для отримання дозволу на будівництво забудовнику потрібно представити на розгляд до наглядово-контролюючого органу робочі креслення та супровідну документацію з розрахунками несучих конструкцій споруди. В Ірані, так само

як і в США, існує система нагляду та контролю за виконанням вимог 6 будівельних норм. У чому ж причина величезної різниці у людських жертвах?

За даними фахівців, які проводили оцінку наслідків землетрусу в Ірані, більшість споруд у зоні лиха були глинобитними, з конструкціями з глини, піску та соломи. Незважаючи на те, що досвід саманного будівництва в Ірані налічує кілька тисячоліть, землетрус зруйнував більше 40 тис. будівель, включаючи сучасні адміністративні споруди, перетворив 90% міста Бам на руїни і забрав життя третини городян.

Американське містечко Пасо-Роблес відоме серед ентузіастів екологічного будівництва як лідер впровадження передових енергозберігаючих технологій у будівництві. Зокрема, в останні роки в місті було зведено багато житлових будинків з застосуванням енергоефективних саманних конструкцій. Однак серед 80-ти міських будівель, постраждалих від землетрусу, не було жодної саманної споруди, руйнування якої призвело би до смерті людей. У центрі міста двоє відвідувачів магазину одягу були смертельно травмовані уламками старої каплиці, яка провалилася через дах цегляного будинку, зведеного наприкінці XIX ст.

На думку іранської влади та групи іноземних експертів, які брали участь в усуненні наслідків землетрусу в Бамі, головними причинами колосальних втрат людських життів і майна стали примітивні будівельні матеріали, неадекватні будівельні технології та методи будівництва і грубі порушення будівельних норм і правил. Іншими словами, головною причиною масової загибелі людей в результаті стихійного лиха в Ірані та багатьох інших країнах і регіонах є низька культура будівництва.

Ще один загальновідомий факт щодо землетрусу у Туреччині, який стався у 2023 р. Майже на однаковій відстані від епіцентру землетрусу, що стався на початку лютого того року, розташовані два турецькі міста: Нурдагі та Ерзін. Місто Нурдагі, де до стихійного лиха проживало близько 17 тисяч осіб, за рішенням турецької влади буде повністю знесено та відбудовано заново. Воно постраждало найбільше: 100% будівель не підлягають відновленню. Однак при цьому місто Ерзін не постраждало взагалі. У місті проживає 41 тисяча осіб, і жодних постраждалих чи загиблих немає. Тільки кілька будинків зазнали незначних пошкоджень. Причина цього «дива» – повна заборона незаконних забудов у місті. Таку політику провадив мер Оккеш Ельмасоглу, якого тепер вважають героєм. Сам Ельмасоглу не вважає свої дії героїськими, а те, що місто вціліло – дивом, бо впевнений, що просто робив те, що й повинен був: забезпечував дотримання законів і стандартів будівництва.

Цей приклад вкотре підтверджує необхідність якісного нормативно-правового й технічного регулювання будівництва та важливості високої правосвідомості і добросовісності усіх його учасників та відповідної культури будівництва.

ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРИ БУДІВНИЦТВА

Під культурою будівництва розуміється сукупність ресурсів будівельної галузі та механізмів їх регулювання. Збиток від землетрусів та інших надзвичайних ситуацій в тій чи іншій країні є показником рівня національної культури будівництва в цілому та ефективності національної системи технічного регулювання зокрема. Там, де культура будівництва відсутня або

неефективно функціонують її складові, наслідки стихій – пожеж, землетрусів, 7 повеней, селів, ураганів – можуть досягати катастрофічних масштабів і супроводжуватися величезними людськими жертвами, економічними втратами, фізичними та психологічними травмами серед населення та соціальними проблемами, які переслідують зону лиха протягом багатьох років після трагедії.

СКЛАДОВІ КУЛЬТУРИ БУДІВНИЦТВА

Багаторічний досвід економічно розвинених країн щодо забезпечення безпеки життєвого середовища свідчить, що для забезпечення високої культури будівництва необхідна наявність трьох складових:

1. Ефективної системи технічного регулювання.
2. Безпечних та якісних матеріальних ресурсів.
3. Кваліфікованих людських ресурсів.

Налагоджена та працездатна система технічного регулювання є фундаментом культури будівництва. Вона встановлює мінімальні вимоги до всіх об'єктів і суб'єктів будівельної діяльності та сприяє роботі механізмів контролю дотримання цих вимог, а також оцінки відповідності об'єктів і суб'єктів регулювання встановленим вимогам.

Система технічного регулювання має на меті соціально значущі цілі. Зокрема, вона дозволяє задовольняти очікування суспільства від продуктів будівельної діяльності - будівель і споруд і застосованих у них будівельних матеріалів і виробів (продукції) - щодо їх фізичної, санітарної та екологічної безпеки. Крім цього, ефективно сформована система технічного регулювання створює сприятливі умови для економічного розвитку населених місць шляхом підтримання балансу між приватними інтересами власників об'єктів нерухомості та громадськими інтересами забезпечення безпеки цих об'єктів у цілому і кожного з їх компонентів зокрема.

Наявність і доступність якісних і безпечних будівельних матеріалів, виробів, конструкцій, обладнання, устаткування, приладів, апаратури і технологій, які повною мірою відповідають заданим вимогам безпеки, є запорукою якості будівельних об'єктів і високого рівня життя та діяльності людей - споживачів продуктів будівництва.

Вимога до доступності якісних і безпечних матеріальних ресурсів не означає, що вони повинні бути виключно продуктами вітчизняного виробництва.

Аналіз ринків будівельних матеріалів і виробів економічно розвинених країн свідчить, що в умовах міжнародного поділу праці та глобалізації світової економіки, продукція вітчизняного виробництва стає рідкістю на будівельних ринках Північної Америки та Європи. Перенесення виробничих потужностей в країни, що розвиваються та володіють дешевою робочою силою, призвело в останні 10-15 років до різкого зростання товарної маси з одночасним падінням ринкової вартості імпортової продукції на будівельних ринках економічно розвинених країн.

Входження на будівельний ринок якісних матеріалів, виробів і технологій регулюється механізмами сертифікації продукції, та пов'язаними з ними випробуваннями, інспекційними перевірками, налагодженою системою акредитації, а також атестації фахівців, які займаються оцінкою відповідності.

Культура будівництва не може бути створена та підтримана без кваліфікованих фахівців - розробників будівельних норм, вчених, випробувачів,

службовців органів будівельного нагляду і контролю, архітекторів, інженерів, 8 будівельників, монтажників і фахівців інших професій, задіяних в будівництві та суміжних галузях. Наявність кваліфікованих кадрів є результатом чіткої системи професійної підготовки, що включає одержання фахівцями середньої та вищої технічної освіти, оцінку відповідності (сертифікацію) персоналу, а також підтримання та підвищення професійного рівня фахівців протягом їх трудової діяльності. Одним з найбільш поширених способів підтримання гарантованого рівня кваліфікації виконавців робіт (послуг) у технічно розвинутих країнах є прийняття професійних стандартів та оцінка відповідності їх кваліфікації органами з оцінки відповідності кваліфікації, акредитованими національними структурами (в Україні – Національне агентство з акредитації України) згідно з міжнародним стандартом ISO 17024.

ПЕРЕВАГИ ВИСОКОЇ КУЛЬТУРИ БУДІВНИЦТВА

Переваги високої культури будівництва не обмежуються тільки підвищеною безпекою будівельних матеріалів, виробів (продукції), будівель і споруд. Дослідження показують, що підвищення ефективності будівельного сектору опосередковано впливає на соціально-економічний розвиток країни. Комплекс заходів, що створює сприятливі умови для розвитку будівельної галузі та включає досконале законодавство, прогресивні будівельні норми, свободу професійної діяльності з належним ступенем нагляду та контролю, надійні механізми забезпечення якості людських професійних ресурсів, процесів, послуг, матеріалів, виробів та об'єктів будівництва, дозволяє досягти істотних результатів не тільки в галузі забезпечення безпеки, а й в інших сферах, зокрема:

- скорочення термінів проектування та будівництва;
- скорочення проектних, будівельних та експлуатаційних витрат;
- економія енергетичних і матеріальних ресурсів;
- зменшення будівельних дефектів;
- підвищення рівня надійності об'єктів;
- зниження травматизму та захворюваності;
- зниження рівня забруднення навколишнього середовища;
- підвищення рівня комфорту та продуктивності діяльності людей, які використовують будівлі та споруди для життя, праці та відпочинку;
- стійкість економіки та забезпечення життєдіяльності у період особливих станів у країні.

ЗАГАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Історія технічного регулювання в економічно розвинених країнах налічує кілька століть. Створена на ідеях меркантилізму, теорія і практика технічного регулювання пройшла довгий шлях від використання інструментів державного примусу до застосування витончених механізмів саморегулювання. На цьому шляху філософія, цілі і принципи технічного регулювання також істотно трансформувалася.

У передіндустріальну епоху політика держав у сфері міжнародної торгівлі полягала, як правило, у забороні імпорту товарів і встановленні непомірно високих цін на товари, що експортуються. Багато істориків називають меркантилізм і похідний від нього протекціонізм одними з причин міжнародних військових конфліктів і революцій. Французький економіст XIX ст. Фредерік

Бастіа відзначав політичні наслідки протекціонізму: «Там, де кордони не 9 можуть перетнути товари, їх перетинають армії».

Показовим прикладом застосування військової сили проти політики протекціонізму є примус Японії до підписання Канагавського договору експедицією військово-морських сил США у 1854 році. Канагавський договір відкрив японські порти для міжнародної торгівлі та поклав кінець двохсотрічній самоізоляції Японії.

До середини ХХ ст. погляди протекціонізму поступилися місцем ідеям про тісну міжнародну інтеграцію та вільну торгівлю. Поглиблення розвитку міжнародної торгівлі та інтеграції суверенних держав у світову економіку викликало необхідність лібералізації торговельно-економічної діяльності. Починаючи з часу завершення Другої світової війни, відмова від протекціонізму на користь свободи міжнародної торгівлі привалювала в зовнішньоекономічній політиці розвинених країн. За період з 1980 по 2000 рік обсяг міжнародної торгівлі зріс більш ніж втричі - з 2 до 6,5 трильйонів доларів США.

За останні пів - сторіччя в концепції технічного регулювання відбулися по справжньому революційні зрушення. Крім традиційно економічних цілей, до арсеналу технічного регулювання були також долучені соціально значимі цілі. Кульмінацією тривалого процесу переходу від заяв до дій, стало створення в 1995 році Світової організації торгівлі (СОТ). Перевірені багаторічною практикою механізми та інструменти технічного регулювання отримали загальне визнання та матеріалізувалися в міжнародних угодах і національному законодавстві більш як 150-ти держав членів СОТ.

Економічні вигоди від режиму вільної торгівлі значно переважають збиток. У найбільш сприятливих політичних і економічних умовах, співвідношення вигоди та збитку може досягати 100 до 1. Зокрема, свобода торгівлі створює більше робочих місць, ніж їх втрачається в результаті переміщення виробничих потужностей за кордон. Причиною цього феномена є те, що втрата вітчизняного виробництва відбувається, насамперед, у тих галузях, в яких нація не мала порівняльної переваги. Це викликає у вітчизняних виробників і постачальників послуг необхідність спеціалізуватися у тих видах діяльності, в яких вони мають перевагу або у вартості, або в якості, або в тому й іншому одночасно порівняно з закордонними виробниками та постачальниками.

Технічне регулювання у будівництві та поняття нормування та стандартизації, що витікають з нього, слід розглядати в певному політичному та економічному контексті, який складається під впливом багатьох взаємозалежних факторів.

Серед головних факторів, що визначають форму і особливості тієї чи іншої системи технічного регулювання, слід назвати наступні:

- **Правова система** держави або союзу держав, що забезпечують технічне регулювання будівельної діяльності на відповідній території.

- **Роль держави.** Політика і ступінь участі органів державної влади (законодавчих, виконавчих і судових) у нормуванні, стандартизації та оцінці відповідності продукції, послуг і процесів вимогам законів, технічних регламентів і стандартів.

- **Ресурси.** Наявність, доступність і використання в будівництві національних, регіональних або іноземних ресурсів, в тому числі природних, фінансових, матеріальних, людських та виробничих.

10
•**Міжнародна торгівля.** Ступінь участі продуктивних сил і ресурсів країни та регіону в міжнародній торгівлі, відображається в імпорті/експорті капіталу, трудових ресурсів, продукції та послуг.

Технічне регулювання є методом **нетарифного регулювання** ринку.

На відміну від **тарифного регулювання**, яке передбачає застосування митних зборів, податків, квот на імпорт/експорт, субсидій, заборон і обмежень щодо товарів, які перетинають кордон будь-якої держави або єдиного митного простору, технічне регулювання використовує комплекс правових, адміністративних і організаційних заходів для регулювання технічних аспектів товарів і умов їх обігу на ринку.

Технічне регулювання також встановлює правила і дозволяє контролювати горизонтальні відносини між рівноправними суб'єктами товарообігу та вертикальні відносини між тими, кого регулюють, і тими, хто регулює. Так само, як і тарифні методи регулювання, технічне регулювання може слугувати як інструментом економічної політики протекціонізму, так і інструментом заохочення міжнародної торгівлі.

Цілі технічного регулювання багатогранні та суперечливі.

Вони встановлюють обмеження і одночасно вимагають усунення обмежень.

З одного боку, технічне регулювання спрямоване на забезпечення безпеки об'єктів регулювання для людей і природи, що передбачає вибудовування цілого комплексу дозвільно-примусових механізмів правових, адміністративних та організаційних, які дозволяють закладати і контролювати безпеку продукції, послуг і процесів. З іншого боку, метою технічного регулювання є забезпечення свободи торговельно-економічної діяльності шляхом усунення технічних бар'єрів, що перешкоджають вільному обігу на ринку продукції, капіталу, трудових ресурсів і послуг.

Суперечливість цілей технічного регулювання означає, що ефективне його функціонування залежить від здатності регулюючих органів досягти стійкого балансу між свободами і обмеженнями, які система технічного регулювання накладає на її суб'єктів, між вимогами безпеки та умовами для розвитку ринку відповідних послуг, тобто балансу між інтересами суспільства і бізнесу.

Загальні цілі та принципи сучасного технічного регулювання, якими повинні керуватися учасники міжнародної торгово-економічної діяльності, закладені в міжнародній Угоді про усунення технічних бар'єрів у торгівлі, яка є наріжним каменем Світової організації торгівлі. Серед цілей технічного регулювання, перерахованих в угоді:

- забезпечення національної безпеки;
- запобігання діям, що вводять в оману споживачів;
- охорона здоров'я та життя людей;
- охорона життя та здоров'я рослинного і тваринного світу;
- охорона природи;
- інші цілі (включаючи забезпечення якості, гармонізація технічних вимог, створення сприятливих умов для торгівлі).

Усунення перепон, що перешкоджають вільному переміщенню капіталу, трудових ресурсів, продукції та послуг, є актуальною темою при обговоренні питань міжнародної торгівлі.

Для сторони, яка експортує капітал, трудові ресурси, продукцію та послуги, місцевими особливостями, які можуть бути перешкодами на приймаючому національному ринку - є такі:

- національний політичний клімат;
- національний економічний клімат;
- державна політика (тарифні та нетарифні заходи регулювання);
- культурні відмінності (наприклад, соціальна організація суспільства, ділові традиції, психологічні особливості);
- мовний бар'єр;
- доступ до місцевих каналів поширення товару;
- вартість переходу на користування цим товаром для споживача;
- вартісні переваги вітчизняних виробників;
- необхідність адаптації товару до місцевих умов;
- необхідність адаптації маркетингу до місцевих умов;
- стабільність курсу місцевої валюти;
- інтенсивність конкуренції на світовому та внутрішньому ринку;
- націоналізм;
- рівень корупції.

Як видно з вищенаведеного списку, перешкоди в торгівлі охоплюють широкий спектр проблем, з якими стикаються учасники міжнародної торговельно-економічної діяльності.

Більшість із перешкод є природними властивостями національних ринків (наприклад, культурні відмінності) і не можуть бути вирішені шляхом політичних та економічних реформ, принаймні, в найближчому майбутньому. Однак існує категорія проблем, які можливо вирішити шляхом міжнародних угод і адаптації національної практики відповідно до досягнутих угод. До такої категорії належать технічні перешкоди в торгівлі.

Технічні перешкоди в торгівлі є результатом розроблення, введення в дію та застосування технічних регламентів, стандартів і процедур оцінки нормативної відповідності.

Самі по собі інструменти технічного регулювання - нормативні документи, органи нагляду і контролю, система оцінки відповідності - не є перешкодами. Технічні бар'єри створюються практикою застосування закладених в норми протекціоністських принципів.

При цьому не всі протекціоністські принципи розглядаються в негативному світлі з точки зору свободи торгівлі. Завищені вимоги регламентів і стандартів вважаються виправданими, якщо вони впливають не з бажання захистити вітчизняного виробника, а з необхідності забезпечення підвищеної безпеки у специфічних місцевих умовах. Наприклад, підвищені вимоги до сейсмостійкості будівель і методів оцінки та підтвердження відповідності будівель цим вимогам в Японії є цілком обґрунтованими, виходячи з місцезнаходження японських островів в зоні активних тектонічних розломів, що створює умови підвищеної сейсмічної небезпеки.

Створення та застосування інструментів технічного регулювання повинні здійснюватися таким чином, щоб уникати «навмисного створення або спричинення створення зайвих перешкод у міжнародній торгівлі».

Серед проблем, з якими доводиться стикатися експортуючій стороні в міжнародних торговельно-економічних відносинах, особливо в країнах, що розвиваються, слід зазначити наступні:

- велика кількість національних стандартів, що містять вимоги, які відрізняються від вимог міжнародних стандартів;
- відсутність прозорості в національному процесі стандартизації;
- закритість національних процесів стандартизації для участі іноземних учасників у розробці національних стандартів;
- застосування в будівельних нормах і правилах посилань на національні стандарти, які містять вимоги до методів випробувань і процедур оцінки відповідності, що відрізняються від вимог міжнародних або всесвітньо визнаних глобальних стандартів;
- невизнання результатів оцінки відповідності, яка здійснена зарубіжними органами, і, як наслідок, вимога проведення повторної оцінки на відповідність місцевим стандартам;
- ігнорування наглядово-контролюючими органами країни-імпортера існуючих міжнародних конвенцій, угод, домовленостей про одностороннє та взаємне визнання результатів оцінки відповідності;
- відсутність в країні-експортері органів з сертифікації, акредитованих уповноваженим органом країни-імпортера, що викликає необхідність проходження оцінки відповідності на території країни-імпортера;
- часта та кулуарна зміна правил оцінки відповідності, яка викликає необхідність багаторазового проходження одним і тим самим товаром процедури оцінки та підтвердження відповідності;
- національне законодавство та стандарти, що віддають перевагу вітчизняним виробникам;
- навмисно завищені кваліфікаційні вимоги до закордонних постачальників;
- нерозуміння національними органами стандартизації концепції «міжнародного стандарту».

За відсутності можливості оцінити збиток від технічних перешкод у масштабах світової економіки або навіть окремої країни, слід припустити, що такий збиток величезний як для експортера, так і для імпортера.

Серед найбільш очевидних витрат експортуючої сторони, які викликані відсутністю гармонізованих регламентів і стандартів, слід назвати такі:

- витрати на переклад не упорядкованих національних нормативних документів на іноземну, як правило, англійську мову;
- витрати на консультаційні послуги експертів в області технічного регулювання, нормування та стандартизації;
- витрати на переобладнання виробництва з метою створення продукції, яка відповідає національним стандартам;
- витрати на повторну сертифікацію продукції на відповідність національним нормам і стандартам.

Всі наведені витрати закладаються у вартість продукції і в підсумку ¹³ перекладаються на споживача, який є імпортуючою стороною. Таким чином, витрати виробника стають економічним збитком споживача.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ДО ЛЕКЦІЇ

1. Рівень культури будівництва визначається праце спроможністю та ефективністю системи технічного регулювання, доступності до безпечних та якісних матеріальних ресурсів та кваліфікованих людських ресурсів.
2. Головними чинниками ефективності системи технічного регулювання будівництва є забезпечення балансу економічних та соціальних інтересів учасників будівництва і споживачів будівельної продукції, праце спроможність механізмів забезпечення безпеки та якості будівельної продукції.
3. Поширеними факторами які визначають особливості національної системи технічного регулювання є правова система, роль держави, ресурси, міжнародна торгівля.
4. ¹Технічне регулювання у будівництві одночасно спрямоване на забезпечення безпеки споруд та усунення технічних бар'єрів.

[До змісту](#)

¹ Україна є членом СОТ з 2008 року.

ТЕХНІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ. ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА

В цілому, система технічного регулювання дозволяє регулювати відносини між суб'єктами технічного регулювання в процесі їх дій по відношенню до об'єктів технічного регулювання. Технічне регулювання здійснюється через встановлення правил і контроль за їх дотриманням шляхом застосування збалансованих механізмів заохочення та примусу суб'єктів системи технічного регулювання.

Вивчення досвіду економічно розвинених країн вказує на спільність цілей технічного регулювання та, водночас, на різноманіття форм, які може приймати національна система технічного регулювання, а також на різноманіття шляхів, методів і засобів досягнення цілей технічного регулювання, які є в арсеналі окремо взятої держави.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Технічне регулювання не обов'язково є похідним національного законодавства. У деяких випадках воно може зовсім не мати правової основи. У Сполучених Штатах, наприклад, відсутні закони - як на федеральному рівні, так і на рівні суб'єктів федерації, які б давали визначення системі технічного регулювання, або хоча б згадували її, не кажучи вже про те, щоб встановлювати її структуру, органи, принципи та механізми її функціонування. Незважаючи на відсутність правових основ, американська система технічного регулювання являє собою складний і водночас ефективний саморегулюючий організм, який склався природним шляхом у процесі багаторічної торговельно-економічної діяльності.

З іншого боку Атлантичного океану, Європейським Союзом створена правова основа регіональної системи технічного регулювання, однак цей фундамент не є національним.

Джерелом права європейської системи технічного регулювання є наддержавне законодавство унікальний в сучасній правовій практиці прецедент передачі частини суверенних прав держав-суб'єктів Союзу наддержавним органам.

РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Закордонний досвід технічного регулювання свідчить, що держава відіграє істотну, проте не обов'язково головну роль у системі технічного регулювання в цілому і в окремих її компонентах зокрема. Цілком природно, що в рамках системи технічного регулювання органи державного управління знаходяться у привілейованому становищі в силу свого особливого статусу в правовій системі держави.

Однак сучасне технічне регулювання не обов'язково є державним регулюванням. Роздержавлення системи технічного регулювання (зниження ролі держави в управлінні процесами технічного регулювання шляхом передачі державних функцій приватному сектору) з низки об'єктивних політичних і економічних причин є частиною державної політики у більшості економічно розвинених країн Північної Америки, Європи, Азії та Тихоокеанського регіону.

Найбільш істотними наслідками реформ національних систем технічного регулювання є лібералізація торговельно-економічної діяльності і, найголовніше, відмова держави від історично сформованої монополії на технічне регулювання ринків і перехід до системи саморегулювання. 15

Заміна вертикальних зв'язків горизонтальними в сучасній системі технічного регулювання зумовлена такими факторами, як глобалізація світової економіки, тісна економічна інтеграція на регіональному та міжнародному рівні, руйнування національних торговельно-економічних кордонів, а також технічною революцією, яка в останню чверть двадцятого століття поширила свій вплив на будівельну галузь і викликана зростаючим різноманіттям об'єктів технічного регулювання.

Остання обставина різноманіття об'єктів технічного регулювання є, мабуть, найбільш очевидною економічною причиною роздержавлення системи технічного регулювання. Держава просто не володіє адекватними ресурсами для того, щоб устежити за новими технологіями, матеріалами, виробами, методами та процесами, не кажучи вже про те, щоб кваліфіковано оцінити їх безпеку та придатність для практичного застосування. Гостра нестача компетентних фахівців і відсутність достатніх фінансових, матеріальних і людських ресурсів у державних установах викликають необхідність передачі функцій, які історично були прерогативою держави, у приватні руки. При цьому у держави немає іншого виходу, оскільки просте збільшення фінансування та розширення штату кваліфікованих співробітників не дозволять вирішити проблему обробки величезного масиву інженерно - технічної інформації, який супроводжує потік інновацій, що заповнило ринок.

Відмінною особливістю сучасних систем технічного регулювання економічно розвинених держав є широке застосування механізмів саморегулювання та залучення фахівців приватного сектору для виконання функцій нагляду, контролю і оцінки відповідності.

Саме існування системи акредитації випробувальних лабораторій і органів з сертифікації є яскравим підтвердженням «приватизації» механізмів регулювання. Так, за допомогою акредитації держава звільняє себе від обов'язків з проведення випробувань матеріалів і виробів, необхідних для оцінки та підтвердження їх безпеки і передає ці функції в руки недержавних суб'єктів. Більш того, в більшості економічно розвинених країн навіть процедурні питання акредитації не є предметом державного регулювання - акредитуючими органами є не органи державної влади, а недержавні саморегулювні міжнародні співтовариства фахівців в області акредитації. Ілюстрацією того, що виконання функцій регулювання не обов'язково знаходиться в руках держави, є Нова Зеландія - унітарна держава з простою за структурою вертикаллю державної влади (центральный уряд - місцеві ради). Органом, що видає дозволи на будівництво будівель і споруд і забезпечує інспекційні перевірки будівельних об'єктів у Новій Зеландії, може бути будь-яка особа - державна установа чи приватна особа - яка пройшла відповідну акредитацію. Акредитацію здійснює підрозділ з акредитаційних послуг *Ради з реєстрації випробувальних лабораторій* [англ. Testing Laboratory Registration Council] - саморегулювної некомерційної організації, що фінансується за рахунок членських внесків.

Екстремальним прикладом роздержавлення є Сполучені Штати. На батьківщині найбільшої в світі економіки національна система технічного

регулювання є високорозвиненим саморегульованим організмом, де потреби в 16 технічних нормах, стандартах, акредитації, сертифікації, випробуваннях та інших механізмах та інструментах регулювання та оцінки відповідності визначаються цілковито потребами учасників ринкових відносин - постачальників і споживачів. У взаємовідносинах з постачальниками, держава виступає в ролі ділового партнера і одночасно в ролі агента споживача, що захищає суспільні інтереси. У цій ролі американські органи державного управління беруть участь у роботі національної системи технічного регулювання поряд з усіма іншими його суб'єктами.

Крім вищезгаданих економічних причин, в економічно розвинених країнах також існують соціальні причини роздержавлення технічного регулювання.

Соціологи вказують на зростання соціальної комплексності [англ. social complexity] сучасного суспільства, що має суттєвий вплив на систему державного управління суспільством. Чим більш розвинутою і ускладненою стає соціальна структура суспільства, тим складніше стає нею керувати традиційними інструментами державного управління. Зростаючі політичні, соціально-економічні та культурні потреби різних соціальних груп соціально комплексного суспільства збільшує навантаження на регулюючі структури державної влади. При цьому регулююча здатність держави знижується зворотно пропорційно збільшенню навантаження. Це неминуче веде до цілого ряду проблем, в т.ч. ерозії цілісності, послідовності, компетентності, авторитетності та ефективності законодавчих актів, які видаються з метою регулювання - те, що соціологи називають «кризою права». На практиці криза права зумовлює часткову або цілковиту непрацездатність законів і механізмів їх виконання.

Будівельне право є сферою права, схильною до вищезгаданої кризи більшою мірою, ніж інші сфери права саме виходячи з соціальної комплексності будівельної галузі. Соціальна комплексність будівельної галузі зумовлена низкою факторів, включаючи:

(а) надзвичайну складність і багатокомпетентність кінцевого продукту галузі;

(б) залученість у процеси створення та експлуатації будівель і споруд величезної за розміром і розрізненої за інтересами маси соціально-економічних груп (вчених, випробувачів, архітекторів, інженерів, виробників промислової продукції, будівельників, монтажників, інспекторів, а також їх професійних асоціацій, товариств і спілок);

(в) універсальність кінцевого продукту, яким щоденно користуються споживачі по всьому світу, кожен з яких належить одночасно до декількох соціальних груп зі своїми специфічними потребами та запитам.

Якщо розглянути в комплексі всю соціальну мережу, якою обплутані пов'язані з будівництвом об'єкти технічного регулювання, зрозуміло, чому технічне саморегулювання будівельної галузі є об'єктивною необхідністю. Також стануть зрозумілі причини того, що будівельне законодавство в економічно розвинених країнах одним з перших серед інших галузей права відмовилося від безпосереднього впливу на відносини суб'єктів регулювання шляхом прямого правового регулювання та перейшло в розряд процесуального права. У контексті сучасного технічного регулювання, роль сучасного будівельного законодавства полягає не в тому, щоб регламентувати діяльність суб'єктів - установ, організацій і підприємств, залучених до процесів створення,

експлуатації та оцінки нормативної відповідності будівель і споруд - а в тому, 17 щоб визначати форму суб'єктів і встановлювати процедури їх діяльності як всередині себе, так і по відношенню до інших суб'єктів.

Яскравим прикладом практичного застосування принципу технічного саморегулювання є взаємини органів державної влади (і над державної влади у випадку Європейського Союзу) з органами стандартизації. Практично в усіх економічно розвинених країнах, органи зі стандартизації, як національні (AFNOR, ANSI, BSI, DIN і ін.), так і галузеві (ASTM, ASCE, ASME, ICC, IEEE, NFPA і ін.), є недержавними саморегулювальними організаціями. Держава знаходиться з розробниками стандартів у партнерських відносинах з чітким поділом праці, де держава залишає за собою повноваження формулювання правового компонента норм, а на розробників стандартів покладаються функції формулювання технічного компонента норм, які в рамках технічного регулювання встановлюють кількісні та якісні критерії оцінки об'єктів нормування. З метою надання технічному компоненту законної сили, він включається за посиланням до правового компоненту законодавства.

В рамках Європейського Союзу взаємини регулюючих органів і приватних органів зі стандартизації побудовані таким же чином. Різниця полягає лише в тому, що законодавці ЄС є наднаціональним органом (асоціацією суверенних держав), а європейські органи зі стандартизації (CEN/CENELEC та ETSI) являють собою недержавні асоціації національних органів зі стандартизації, які, в свою чергу, є недержавними саморегулювальними юридичними особами. У Сполучених Штатах за цим же принципом побудована законотворча діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Вона відбувається у тісній співпраці з розробниками модельних будівельних норм і правил. *Рада з міжнародних кодів (ICC)* - недержавна, саморегулювальна організація, що відповідає за розробку технічних норм, які потім адаптуються, часто без змін, законодавчими органами в якості місцевих законів. Така співпраця держави з приватним сектором розглядається як прагматична, найбільш реалістична тактика, забезпечує ефективність законотворчості, оскільки кожен займається своєю справою в міру своєї компетентності - політики формулюють норми права, інженери розробляють технічні норми. Результатом колективної праці є компетентне законодавство, складене на високому юридичному та інженерно-технічному рівні та не схильне до кризи права.

Самосертифікація виробників продукції та постачальників послуг також є формою саморегулювання і свідченням поглиблення роздержавлення в області технічного регулювання. Самосертифікація може приймати різні форми - від декларації виробника будівельних виробів про відповідність його продукції вимогам безпеки в Європі - до підтвердження слюсарем-сантехніком придатності до експлуатації змонтованої ним системи внутрішнього водопостачання та каналізації у Сполучених Штатах. Тією чи іншою мірою елементи самосертифікації присутні у всіх без винятку національних і регіональних системах технічного регулювання. Як у випадку з прикладами саморегулювання розробників технічних норм, причини появи самосертифікації, як інструмента регулювання, є скоріше соціальними, ніж економічними. Право виробника на самостійне підтвердження відповідності своєї продукції вимогам законодавства є визнанням його соціальної автономії і

Іншим прикладом визнання соціального статусу саморегульованих організацій є зміна ролей регулюючих і регульованих сторін в рамках системи технічного регулювання. В одних випадках органи влади виконують регулюючу роль, в інших випадках - виступають в ролі регульованих. Ілюстрацією цього феномена є процедура акредитації діяльності місцевих органів будівельного нагляду та контролю у США. У ролі регульованого є місцевий будівельний наглядово-контролюючий орган, який проходить процедуру акредитації, в той час як функції регулюючого, акредитуючого органу виконує недержавна особа - дочірнє підприємство *Ради з міжнародних кодів* [англ. International Code Council (ICC)].

Українське законодавство також містить передумови для запровадження механізмів саморегулювання у будівництві. Так, відповідно ст. 16 Закону України «Про архітектурну діяльність», на території України вже створюються і діють саморегульовані організації у сфері архітектурної діяльності як неприбуткові добровільні об'єднання фізичних та юридичних осіб, що провадять підприємницьку та професійну діяльність у відповідній сфері. Вони визначають правила і стандарти, обов'язкові для виконання всіма членами таких організацій.

Привертає увагу положення зазначеної статті в частині закріплення можливості делегування саморегульованим організаціям повноважень з проведення професійної атестації виконавців робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів архітектури. Така норма відображає важливий крок законодавця в усвідомленні необхідності наділення саморегульованої організації повноваженнями з оцінки відповідності персоналу як елементу технічного регулювання у будівництві та складової частини культури будівництва.

На сьогодні вже здійснено делегування саморегульованим організаціям визначених законом повноважень. Подальші кроки щодо створення законодавчого підґрунтя для запровадження європейської моделі організаційної структури системи технічного регулювання здійснено через прийняття Закону України «Про надання будівельної продукції на ринку», який набув чинності 1 січня 2023 р.

За основні функціональні складові Закону України «Про надання будівельної продукції на ринку» можна вважати декларування основних показників будівельної продукції та державний ринковий нагляд за будівельною продукцією, наданою на ринку. Разом з тим, умови, що склались на ринку України, зокрема на ринку будівельної продукції, внаслідок збройної агресії РФ проти України, спонукали прийняття певних рішень на рівні держави, які забезпечать можливість функціонування економіки на період воєнного стану.

Так, Законом України від 12 травня 2022 р. № 2254-IX "Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності" Прикінцеві та перехідні положення Закону України "Про надання будівельної продукції на ринку" доповнено новим пунктом 3-1, якими встановлено на період до 2025 року:

1) одночасну дію вимог цього Закону та вимог технічного регламенту будівельних виробів (продукції), затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від № 347 від 22 березня 2022 р. «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня

2006 р. № 1764» внесено зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. № 1764 «Про затвердження Технічного регламенту будівельних виробів (продукції)», зокрема: 19

«До припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом наступних 90 календарних днів дозволяється введення в обіг та надання на ринку будівельних виробів (продукції), що ввозяться на митну територію України з держав - членів ЄС, на підставі декларації показників будівельних виробів (продукції), виданої іноземним суб'єктом господарювання мовою оригіналу (разом з копією такої декларації, складеною державною мовою), що підтверджує відповідність будівельних виробів (продукції) вимогам Регламенту (ЄС) 305/2011 Європейського Парламенту та Ради від 9 березня 2011 р., що встановлює гармонізовані умови для розміщення на ринку будівельних виробів та скасовує Директиву Ради 89/106/ЄЕС. При цьому складення декларації про відповідність, передбачене пунктом 18 цього Технічного регламенту, а також нанесення знаку відповідності технічним регламентам відповідно до пункту 23 цього Технічного регламенту не вимагаються.

18. Перед введенням в обіг будівельних виробів (продукції) виробник забезпечує проведення оцінки відповідності за процедурами, визначеними у пункті 21 цього Технічного регламенту, з урахуванням модулів оцінки відповідності, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 13 січня 2016 р. № 95 «Про затвердження модулів оцінки відповідності, які використовуються для розроблення процедур оцінки відповідності, та правил використання модулів оцінки відповідності» (Офіційний вісник України, 2016 р., № 16, ст. 625), та складає декларацію про відповідність за формою, визначеною у додатку.

19. Усі застосовані процедури оцінки відповідності повинні бути задокументовані виробником.

До припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом наступних 90 календарних днів у разі неможливості провести оцінку відповідності із застосуванням процедур, визначених цим Технічним регламентом, виробник за погодженням з Мінінфраструктури може використовувати інші модулі оцінки відповідності, визначені постановою Кабінету Міністрів України від 13 січня 2016 р. № 95 «Про затвердження модулів оцінки відповідності, які використовуються для розроблення процедур оцінки відповідності, та правил використання модулів оцінки відповідності».

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» зокрема визначено:

«5. Припинити проведення планових та позапланових заходів державного ринкового нагляду на період воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», крім здійснення заходів державного ринкового нагляду щодо побутових ламп непрямого випромінювання в частині їх відповідності вимогам Технічного регламенту щодо вимог до екодизайну для побутових ламп непрямого випромінювання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 734 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 66, ст. 2294), і Технічного регламенту щодо встановлення системи для визначення вимог з екодизайну енергоспоживчих продуктів, затвердженого постановою Кабінету

Такі рішення не надають змоги реалізувати у повному обсязі для досягнення мети Закону України «Про надання будівельної продукції на ринку» та прийняті на обмежений термін.

Водночас слід зазначити, що саморегулювання в рамках технічного регулювання не розглядається як альтернатива державному регулюванню, а як регулювання в інший засіб.

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У БУДІВНИЦТВІ

Розгляд технічного регулювання у будівництві як унікального національного або регіонального явища виглядає такою ж помилковою точкою зору, як і погляд на нього як на якийсь універсальний «світовий» досвід. Сучасне технічне регулювання у будівництві не є ні тим, а ні іншим.

Багаторічні зусилля Світової організації торгівлі та зусилля міжнародних і регіональних організацій зі стандартизації досягли певних успіхів у сфері гармонізації законодавства та усунення технічних бар'єрів у торгівлі. Завдяки масштабним заходам на міжнародному, регіональному та національному рівнях - в результаті яких створюються митні союзи, укладаються міжнародні торговельні угоди, проводиться гармонізація стандартів, здійснюється визнання іноземних сертифікатів, ліцензій та результатів акредитації та лабораторних випробувань - будівельні матеріали, вироби та обладнання практично безперешкодно перетинають кордони багатьох країн в Європі, Америці, Азії, Африці та Австралії. Доступні інформаційні технології та Інтернет дозволили здійснювати міжнародний обмін будівельними технологіями, знаннями та досвідом у масштабах, які фахівці не в змозі були уявити 20-30 років тому.

Економічна кооперація та інтеграція в окремих регіонах світу змушує країни вступати в торговельно-економічні союзи та гармонізувати національні системи технічного регулювання, що дозволяють безперешкодне пересування і застосування капіталу, трудових ресурсів, продукції та послуг. В окремих галузях економіки насамперед, пов'язаних з фінансами, телекомунікаціями, електронікою та інформаційними технологіями - досягнуто стан всесвітньої універсальної стандартизації та уніфікації, який практично ліквідував технічні відмінності між регіонами і державами. Разом з тим, багато галузей не опанувало міжнародну гармонізацію.

Будівництво є одним з найдавніших видів діяльності людини, а будівельна галузь, яка має за своїми плечима багатотисячолітній багаж знань і досвіду, є однією з найбільш консервативних. Відсутність універсальних міжнародних будівельних норм і правил, які б мали застосовування як у масштабах окремо взятої країни, так і регіону або всієї планети, є яскравим свідченням того, що технічне регулювання будівництва не є міжнародною системою. Досвід регіональної інтеграції та гармонізації свідчить, що технічне регулювання в галузі будівництва продовжує залишатися значною мірою національним явищем.

На сьогодні, найбільш амбітною і масштабною є програма Європейського Союзу зі створення єдиного ринку на європейському континенті, яка передбачає гармонізацію національного будівельного законодавства країн-членів Союзу. Більш ніж 30-річні зусилля зі створення єдиних для Європейського Союзу будівельних норм і правил виразилися у розробці Єврокодів - комплекту

модельних стандартів для застосування в будівництві - які покликані замінити національні норми країн-членів Союзу. Однак Єврокоди далекі від того, щоб їх можна було вважати повним комплектом будівельних норм і правил, оскільки предметна область Єврокодів обмежується розрахунком несучих конструкцій будівель і споруд. Навіть після завершення адаптації Єврокодів в якості національних стандартів, кожна країна-член Союзу має змогу певний час продовжувати використовувати свої власні, національні норми і правила, що стосуються інших аспектів будівництва, в т.ч. протипожежні та інженерно-технічні системи.

До речі, у нашій країні розрахунки за Єврокодами, які реалізовано національними стандартами, можливі при проектуванні споруд усіх класів наслідків (СС).

Головне джерело відмінностей в національних системах технічного регулювання у будівництві різних країн ґрунтується у правовій системі та реалізації права в цих країнах, які є продуктом специфічних умов розвитку і діяльності кожної держави окремо. Розгляд національної системи технічного регулювання в контексті цих умов допомагає зрозуміти, чому національна система технічного регулювання тієї чи іншої держави прийняла ту чи іншу форму.

Повноцінна, працездатна система технічного регулювання в будівництві складається з трьох компонентів, які є загальними системними компонентами більшості національних систем технічного регулювання економічно розвинених країн:

- 1) нормативна база будівельної галузі;
- 2) система нагляду та контролю виконання будівельного законодавства;
- 3) система оцінки та підтвердження відповідності об'єктів і суб'єктів технічного регулювання вимогам будівельного законодавства та стандартів, що витікають з нього.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ДО ЛЕКЦІЇ

1. Головними причинами роздержавлення системи технічного регулювання усталено вважається недостатність у розпорядженні держави матеріальних і людських ресурсів виходячи з необхідності їх динамічного зростання, соціальна комплексність суспільства та підвищення впливу суспільних інституцій на державну політику.
2. За основні компоненти системи технічного регулювання будівництвом прийнято вважати: нормативну базу систему нагляду і контролю, систему оцінки відповідності.
3. ²Європейським Союзом утворюється прозорий економічний простір у галузі будівництва шляхом прийняття наддержавних актів прямої дії (Регламентів), застосування Єврокодів – особливого класу стандартів для розрахунку конструкцій та гармонізації традиційних стандартів (вироби, методи, методики тощо).

До змісту

² В Україні відповідно до Угоди з ЄС здійснюється адаптація законодавства у будівництві з Європейським. Забезпечено можливість застосування Єврокодів при проектуванні з 01.07.2014 р.

НОРМИ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ. ПОШИРЕНІ СВІТОВІ УЯВЛЕННЯ.

Норми технічного регулювання викладені у документальній формі в нормативних правових і технічних документах.

ЗАКОНИ ТА НОРМАТИВНІ ДОГОВОРИ

У контексті технічного регулювання закони та нормативні договори є джерелом права, яке регулює взаємовідносини між суб'єктами технічного регулювання.

Класична модель нетарифного регулювання історично базувалася на основах національного законодавства. Протягом сторіч джерелом права для регулювання торговельно-економічної діяльності були акти центрального органу законодавчої влади країни - монарха і, пізніше, законодавчих зборів. Однак до середини XX століття розвинені країни були готові споживати наслідки промислової революції у вигляді надлишку товарів, зростаючої внутрішньої та зовнішньої конкуренції, економічної спеціалізації та об'єктивної необхідності масштабного товарообміну за межами своїх державних кордонів. У нових умовах національне законодавство торговельних партнерів, яке значною мірою базувалося на ідеях меркантилізму і протекціонізму XVIII і XIX сторіч, продемонструвало свою непридатність, як джерело регулювання міжнародної торгівлі. Усвідомлення цього викликало необхідність застосування інших інструментів регулювання - нормативних договорів і над-національного законодавства - які викликали ланцюгову реакцію реформ на національному рівні торговельних партнерів.

Міжнародні договори та угоди суверенних держав, а також договори суб'єктів федерації в рамках федеративних держав, є прикладами нормативних договорів.

У сфері технічного регулювання у будівництві закони є правовим компонентом будівельного законодавства.

ТЕХНІЧНІ РЕГЛАМЕНТИ

У системі права тієї чи іншої держави технічні регламенти можуть приймати різноманітні форми залежно від того, як у даній державі розподілені правостановлюючі повноваження між законодавчою та виконавчою гілками влади.

Угода СОТ про технічні бар'єри в торгівлі трактує технічний регламент [англ. technical regulation] як «документ, яким визначаються характеристики продукції або пов'язаних з продукцією процесів і методів її виробництва, включаючи адміністративні положення, дотримання яких є обов'язковим» [WTO 1995]. Технічний регламент також може містити визначення термінів і вимоги до позначень, пакування та маркування, що стосуються цього виробу і пов'язаних з ним процесів і методів виготовлення.

Керівництво ISO/IEC визначає термін технічний регламент як особливу категорію документа, «який встановлює обов'язкові, що мають силу закону правила», і прийнятий органом, що володіє «законодавчою владою і правами». Характерною особливістю технічного регламенту, в інтерпретації цього терміну

ISO/IEC, є те, що сформульовані ним правила визначають «технічні вимоги», 23 які можуть бути встановлені регламентом безпосередньо, шляхом посилання на текст стандарту, технічних умов або практичного посібника [англ. Code of practice] або шляхом включення до тексту регламенту тексту вищезгаданих документів [ISO/IEC 2]. Слід зазначити, що дві останні категорії документів - технічні умови та практичні посібники - за своєю природою можуть бути стандартами або самостійними документами зі стандартизації, згідно з термінологією ISO/IEC.

Обов'язковість технічного регламенту є його відмінною рисою порівняно зі стандартами, застосування яких в принципі є добровільним. Характерно, що ні Угода СОТ, ні Керівництво ISO/IEC не визначають форму технічного регламенту. Для того, щоб зрозуміти сенс терміну «регламент» у правовому контексті, доцільно звернутися до інтерпретації цього терміну Урядом США, який є одним з авторів Угоди СОТ. У визначеннях термінів Кодексу федеральних регламентів, який являє собою звід підзаконних актів США, наведено примітку, яка недвозначно стверджує наступне: «терміни регламент і правило мають однакове значення» [англ. «Regulation and rule have the same meaning»].

У законодавстві Європейського Союзу термін «технічний регламент» застосовується з метою узагальненого позначення будь-якого документа наднаціонального рівня, якій містить обов'язкові вимоги до продукції. Наприклад, в контексті Директиви 83/189/ЕЕС від 28 березня 1983 року, «технічний регламент» і «стандарт» - це одне і те ж (обидва є «Технічними умовами» [англ. technical specification]). Різниця між цими категоріями документів полягає тільки в їх правовому статусі. А саме, застосування технічних регламентів обов'язкове, в той час як стандарти призначені для добровільного застосування. У цьому сенсі технічний регламент може приймати будь-яку форму - наприклад, наказ, постанова, розпорядження або лист органу центральної виконавчої влади країни - за умови, що цей документ містить обов'язкові, а не добровільні вимоги до рівня якості, робочих характеристик, безпеки або розмірів об'єкта, що регулюється.

Розглядаючи застосування концепції технічних регламентів будівельної галузі, резонно припустити, що під «виробом» також розуміються будівлі та споруди - кінцеві продукти будівельної діяльності. Відповідно, характеристики такого виробу, як будівля або споруда, разом з пов'язаними з ним процесами та методами виготовлення, є предметом опису в технічному регламенті. Основна складність опису характеристик будівлі або споруди за допомогою технічного регламенту полягає в тому, що за своєю природою об'єкт нерухомості є композитним виробом, до виготовлення якого залучені тисячі матеріалів і виробів і десятки тисяч пов'язаних з ними процесів та операцій різної складності, не кажучи вже про «Адміністративні положення», які самі по собі є окремою дисципліною в будівельній практиці.

Зрозуміло, буквально застосування концепції технічних регламентів до таких специфічних «виробів» як об'єкти нерухомості, є щонайменше непрактичним з ряду причин.

По-перше, для того, щоб описати характеристики будівель і споруд різного типу та пов'язаних з ними процесів і методів будівництва за допомогою технічних регламентів, потрібно кілька сотень, якщо не тисяч розрізнених документів. Це повертає технічне регулювання до старої радянської моделі, яка зробила спробу нормування всіх компонентів, систем та елементів будівель і

споруд шляхом створення розрізнених норм і правил, що до кінця 1980-х років 24 зробило будівельне законодавство СРСР надмірно роздутим за обсягом, заплутаним, некерованим і дорогим в оновленні та застосуванні.

По-друге, опис «характеристик продукції або пов'язаних з продукцією процесів і методів її виробництва» заздалегідь визначає послідовність викладення матеріалу, оскільки процес спорудження всіх будівель і споруд починається з нульового циклу та закінчується покрівельними роботами. Однак опис будівель і споруд за таким методом буде мати невинуватену повторюваність, оскільки вимоги до багатьох елементів споруди будуть подібними чи ідентичними. Наприклад, улаштування підлоги в підвалі будівлі та влаштування покрівлі на плоскому бетонному даху будівлі є подібними процесами в яких задіяні практично ідентичні методи - підготовка основи, укладання гідроізоляції, влаштування стяжки і укладання покриття. Послідовний, поповерховий опис процесів виготовлення будівлі або споруди неминує викличе дублювання нормативних вимог і призведе до безконтрольного розростання нормативного документа. Крім того, послідовний шлях визначає вибір розробника на користь приписувального методу нормування, оскільки він більш придатний для нормування «процесів і методів виробництва» продукції.

Будівельний процес у цілому не є промисловим виробництвом і навряд чи досягне рівня високоточного промислового виробництва в найближчі 50-100 років. Спорудження одного і того ж типу будівлі може бути здійснено декількома альтернативними шляхами, кожен з яких передбачає використання своїх, унікальних «процесів і методів виробництва», кожен з яких передбачає використання власних унікальних форм залежно від місцевої культури будівництва, місцевих будівельних традицій, доступності будівельних матеріалів та виробів, кваліфікації людських ресурсів і безлічі інших умов і факторів. Найбільш придатним інструментом визначення характеристик цих процесів і методів у будівельній галузі є не будівельні норми і правила, дотримання яких є обов'язковим, а добровільні стандарти, на які будівельні норми і правила можуть посилаються.

БУДІВЕЛЬНІ НОРМИ І ПРАВИЛА

У всьому світі технічні характеристики будівель і споруд визначаються за допомогою будівельних норм і правил.

Те, що фахівці будівельної галузі називають «будівельними нормами і правилами», являє собою оформлення в документальній формі технічних вимог до різних аспектів будівель і споруд, у т.ч. стійкість несучих конструкцій, пожежну безпеку, роботу систем життєзабезпечення будівлі або споруди, внутрішній клімат, доступність приміщень для інвалідів та осіб з фізичними недоліками і багато інших аспектів. Ці вимоги вміщують в себе знання, накопичені шляхом багатовікового, високою мірою, емпіричного досвіду будівництва та експлуатації будівель і споруд. За останні два сторіччя, емпіричний досвід будівництва поповнився та збагатився науковими знаннями, які отриманні шляхом фундаментальних і прикладних наукових досліджень і оцінки результатів впровадження в будівельному виробництві нових технологій і матеріалів, розроблених в результаті цих досліджень.

У більшості економічно розвинених країнах будівельні норми і правила кодифіковані - організовані в просту, зрозумілу, придатну для споживання

форму. Тому не випадково для позначення будівельних норм і правил у багатьох країнах використовується термін «будівельний код» [англ. building code (або рідше використовуваний термін construction code)]. Це позначення вказує на вичерпну сукупність узгоджених одне з одним норм і правил.

У закордонній практиці технічного регулювання у будівництві склалася певна традиція застосування терміну «будівельний код». Під цим терміном прийнято мати на увазі не тільки вимоги до планування приміщень, несучих і огорожувальних конструкцій, покриття, перекриття і отворів, а також вимоги до всіх компонентів, систем і елементів будівель і споруд, у т.ч. систем, водопостачання, водовідведення, електричних мереж і устаткування, устаткування пожежної сигналізації та пожежогасіння, систем транспортування людей і вантажів.

Враховуючи, що технічні регламенти та будівельні коди спрямовані на досягнення однакових цілей і мають однаковий правовий статус (обов'язковість дотримання всіма суб'єктами системи технічного регулювання), напрошується висновок про те, що будівельний код являє собою особливу форму технічного регламенту.

Модельний код - це типовий будівельний кодекс, призначений для адаптації та застосування в якості закону, який регулює будівництво на території певного адміністративного утворення.

Сам по собі модельний кодекс не має юридичної сили. Щоб такої сили набути, він повинен бути переведений у ранг закону. Для цього використовується механізм «адаптації», при якому наділений відповідними законодавчими повноваженнями державний орган того або іншого адміністративного утворення розглядає придатність модельного кодексу для застосування на своїй території, вносить необхідні поправки і доповнення (разом іменовані «Модифікаціями») і приймає відповідний закон, який зобов'язує своїх суб'єктів слідувати прийнятому до виконання модельному кодексу. Після адаптації модельний кодекс стає будівельним кодексом адміністративного утворення.

Саме таким чином в Україні впроваджено Єврокоди: через посилення у законі, рішення уряду та спеціальних будівельних норм щодо застосування Єврокодів

Відповідно, різниця між модельним кодексом і будівельним кодексом полягає в їх правовому статусі. А саме, модельний кодекс - це типовий зразок будівельного кодексу. Будівельний кодекс - це нормативний технічний документ, обов'язковий для застосування всіма суб'єктами системи технічного регулювання на території окремо взятої адміністративно-політичної одиниці.

Модельні кодекси містять типові вимоги, що зачіпають питання проектування, будівництва, монтажу, експлуатації, ремонту та інших дій по відношенню до будівель і споруд, а також їх компонентів, елементів і систем.

Модельні кодекси мають низку переваг перед будівельними нормами, які адміністративно-політичні утворення розробляють самостійно.

Перша перевага модельних кодексів - низька вартість їх розроблення та оновлення для влади. Основні витрати з розроблення та оновлення бере на себе організація розробник модельних кодексів.

Інша перевага - низька вартість підтримки модельних кодексів для влади. Розробники модельних кодексів дотримуються практики періодичного оновлення закладених у кодекси нормативних вимог з тим, щоб ці вимоги

відповідали змінам, які відбуваються у сфері будівельних технологій, 26 матеріалів, обладнання і методів їх застосування при будівництві та експлуатації об'єктів нерухомості.

З переваг, які модельні кодекси обіцяють споживачам, слід відзначити зниження нераціональних витрат за рахунок застосування норм, які приведені у відповідність (і продовжують підтримуватися в стані відповідності) до сучасних будівельних технологій та поточної практики будівництва. Так, в результаті переходу штату Нью-Йорк на модельні будівельні кодекси передбачається досягти зниження вартості будівництва від 5 до 15%. Будівельна влада штату припускає, що така економія буде досягнута за рахунок альтернативних рішень, матеріалів і методів, застосування яких раніше було проблематичним. В абсолютному вираженні, забудовники у штаті Нью-Йорк зможуть досягти щорічної економії в розмірі 350 млн. доларів США. Крім того, щорічна економія енергоресурсів у розмірі до 80 млн. доларів США передбачається в результаті застосування нових норм з енергозбереження. Це, у свою чергу, має покращити якість атмосферного повітря.

Повноцінних будівельних норм, які розроблялися би та застосовувалися би повсюдно на міжнародному або регіональному рівні та охоплювали б усі аспекти нормування будівельних об'єктів, на цей час не існує.

Тим не менш, прецеденти міжнародних зусиль з розроблення регіональних будівельних норм і правил є, однак відсутній тривалий досвід практичного застосування результатів таких зусиль.

Наприклад, Єврокоди є результатом більш ніж 30-річного технічного співробітництва країн-членів Європейського Союзу. Метою Єврокодів є уніфікація вимог до несучих конструкцій будівель і споруд в межах Європейського Союзу, що істотно обмежує предметну область Єврокодів.

Іншим прикладом міжнародних зусиль у сфері розроблення регіональних будівельних норм є Арабські кодекси, розроблені під егідою Ліги арабських країн для застосування в регіоні Близького Сходу. Однак за визнанням розробників, жоден з цих кодексів на даний час не застосовується на практиці, а вірогідність національної адаптації та використання Арабських кодексів у найближчому майбутньому низька.

Характерно, що ідея розроблення в найближчому майбутньому повноцінних, багато-дисциплінарних міжнародних будівельних норм і правил була однострійно відкинута учасниками міжнародної програми з вивчення питань проектування, будівництва й експлуатації ресурсозберігаючих будівель [англ. Performance Based Building Network (PeBBu)], яка здійснювалася під егідою Європейської Комісії - вищого виконавчого органу Європейського Союзу. Експерти з різних країн світу погодилися, що для появи регіональних, а тим більше міжнародних будівельних норм і правил існує безліч перешкод, у т.ч. специфічні соціальні, політичні, економічні, адміністративні та правові умови, що суттєво впливають на будівельну діяльність в окремо взятій країні.

СТАНДАРТИ

Під терміном стандарт, СОТ розуміє «документ, який схвалений визнаною організацією та встановлює для загального та багаторазового застосування, правила, вказівки або характеристики продукції або продукції процеси та методи її виготовлення, дотримання яких не є обов'язковим» [WTO 1995]. Так само, як і у випадку з технічним регламентом, стандарт може містити

визначення термінів і вимоги до позначок, пакування та маркування продукції, 27 до пов'язаних з продукцією процесів і методів її виробництва.

ISO дає трохи інше тлумачення стандарту, а саме, це «документ, прийнятий шляхом консенсусу, схвалений визнаною організацією та який встановлює, для загального і багаторазового застосування, правила, вказівки, або характеристики для певного виду діяльності або її результатів, спрямований на досягнення оптимального ступеня порядку в певному контексті» [ISO/IEC2].

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ БУДІВЕЛЬНИМИ НОРМАМИ ТА СТАНДАРТАМИ

На жаль, світова спільнота фахівців у сфері стандартизації та нормування у будівництві досі не виробила чіткі критерії, за якими можна було би класифікувати нормовстановлюючі положення на «норми та правила» і «стандарти». Проте, між цими поняттями є суттєва різниця.

Кодифіковані норми та правила (кодекси) охоплюють широкий спектр предметних областей і за своїм статусом є обов'язковими для всіх суб'єктів системи технічного регулювання. На відміну від будівельних кодексів, застосовувані в будівельній галузі стандарти мають вузьку спеціалізацію і охоплюють обмежене коло питань. Як правило, вони спрямовані на нормування окремої категорії виробів, послуг, методів або процесів. Стандарти призначені для добровільного застосування за винятком випадків, коли на них посилаються будівельні норми і правила. Стандарти можуть містити посилання на будівельні кодекси та інші стандарти.

Будівельні норми і правила можуть містити посилання на стандарти. Стандарти, згадані в будівельних нормах, називаються первинними посиланнями. В системі будівельного нормування стандарти виконують дві важливі функції. По-перше, вони розкривають положення будівельних норм і слугують документально оформленими згодами суб'єктів системи технічного регулювання стосовно умов і вимог, яким повинні відповідати будівельні матеріали, вироби, конструкції та методів для того, щоб забезпечити виконання вимог будівельних норм і правил. По-друге, оскільки стандарти визначають еталонні, вимірювані технічні характеристики об'єктів нормування, стандарти також виконують роль інструмента вимірювання ступеня відповідності об'єктів нормування вимогам будівельних норм і правил. Іншими словами, якщо матеріал, виріб, процес або метод відповідає вимогам стандарту, визнаного будівельним кодексом, цей матеріал, виріб, процес або метод відповідає аналогічним вимогам будівельних норм і правил. І навпаки, для того щоб відповідати вимогам будівельних норм і правил, об'єкт нормування повинен задовольняти вимогам відповідних стандартів.

Стандарти, які є первинними посиланнями, у свою чергу можуть посилатися на інші стандарти. У контексті відносин з будівельними нормами і правилами стандарти, на які посилаються первинні посилання, називаються вторинними посиланнями.

Відповідно до законодавства України, у разі посилання у будівельних нормах на стандарт, вимоги такого стандарту стають обов'язковими, а текст такого стандарту розміщується у вільному доступі.

В рамках системи технічного регулювання нормативні технічні документи поділяються на дві категорії: технічні регламенти і стандарти.

Слід зауважити, що подальша класифікація стандартів для цілей технічного регулювання відбувається головним чином за ознакою географічного застосування, де стандарти поділяються на міжнародні, регіональні та національні. Класифікація стандартів за іншими ознаками - за належністю (державні/недержавні), предметною областю (електротехнічні, машинобудівні, будівельні та інші.), за функціональністю (термінологія, методи випробувань, процеси, продукція, послуги та ін.), за сферою застосування (міжгалузеві, багатогалузеві, галузеві стандарти, стандарти консорціуму, стандарти підприємства, стандарти відділу підприємства та ін.) відображають виключно специфіку стандарту.

В рамках технічного регулювання всі нормативні технічні документи, які не є за своїм правовим статусом технічними регламентами, як правило вважаються стандартами. Всі стандарти в системі технічного регулювання рівні, незалежно від того який ярлик на них наклеює розробник - стандарт, кодекс, керівництво, інструкція, настанова тощо.

Всупереч значно поширеній помилці, міжнародні стандарти не обмежуються стандартами, які приймаються під егідою трьох міжнародних організацій зі стандартизації - ISO, МЕС, МСЕ. Є вагомі підстави стверджувати, що міжнародні стандарти не є монополією трьох вищевказаних організацій.

Міжнародні угоди не дають чіткого визначення поняттю «міжнародний стандарт». Так, Угода про усунення технічних бар'єрів у торгівлі, яку зобов'язані дотримуватися всі члени СОТ, містить численні згадки «міжнародних стандартів», однак серед термінів, яким дано визначення в Додатку 1 до Угоди, термін «міжнародний стандарт» відсутній. Тим не менш, з окремих положень Угоди можна зрозуміти, що «міжнародні стандарти» є продуктом діяльності «міжнародних органів стандартизації», в діяльності яких члени СОТ мають брати участь [WTO 1995]. Однак поняття «міжнародного органу зі стандартизації» не розшифровується. В Угоді традиційним міжнародним організаціям зі стандартизації відводиться обмежена роль з надання інформаційної підтримки країнам-членам СОТ, однак Угода не містить явних чи прихованих вказівок на те, що ISO, МЕС і МСЕ володіють монопольним правом на створення міжнародних стандартів.

Комітет СОТ з технічних бар'єрів в торгівлі [англ. Committee on Technical Barriers to Trade] встановив принципи, яким повинні відповідати міжнародні стандарти:

- ефективно задовольняти потреби ринку та регулювання у світовому ринковому просторі;
- враховувати рівень науково-технічного розвитку в різних країнах;
- не викликати ринкові перекоси;
- не порушувати справедливої конкуренції;
- не стримувати інновації та розвиток технологій;
- не надавати переваг характеристикам або вимогам окремих країн на шкоду іншим країнам;
- використовувати параметричний метод нормування замість розпорядчого.

Нові реалії світової економіки, яка в останні десятиліття зазнала суттєвих змін унаслідок глобалізації, викликали появу на арені міжнародної стандартизації нової категорії розробників стандартів - національних організацій з відкритим міжнародним членством. Принципи роботи цих організацій засновані на заохоченні кінцевих користувачів стандартів самостійно забезпечувати свої потреби шляхом безпосередньої участі в розробленні узгоджених стандартів, які можуть застосовуватися повсюдно в будь-якій точці світу. Для позначення стандартів, розроблених під егідою таких організацій, використовується термін глобальні стандарти.

Глобальні стандарти кидають виклик традиційним каналам розроблення міжнародних стандартів, які використовувалися з часу завершення Другої світової війни. В якості товарної продукції інтелектуальної діяльності глобальні стандарти знаходяться в прямій конкуренції зі стандартами, які розробляються «офіційними» міжнародними організаціями зі стандартизації. Однією з причин появи глобальних стандартів виявилася нездатність «офіційних» міжнародних організацій зі стандартизації - ISO, МЕС, МСЕ - забезпечити швидко зростаючі потреби світової економіки в узгоджених стандартах і своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються на світовому ринку.

За останню чверть минулого століття багато великих американських організацій-розробників стандартів, які історично зосереджували свої зусилля на стандартизації для потреб внутрішнього американського ринку, відкрили доступ іноземних учасників до процесів розроблення та затвердження своїх стандартів і тим самим суттєво розширили свій вплив на міжнародній арені. За великим рахунком, такі організації - розробники перестали бути національними організаціями зі стандартизації та перейшли в категорію міжнародних.

Стандарти таких розробників, як Американський інститут нафти (API), Американський інститут сталевих конструкцій (AISC), Американське товариство інженерів-механіків (ASME), Американське товариство інженерів-будівельників (ASCE), ASTM International, IEEE, Національна протипожежна асоціація (NFPA) і багатьох інших, набули статусу глобальних стандартів.

Регіональним стандартом вважається документ, який «прийнятий регіональною організацією зі стандартизації і до якого забезпечено широкий доступ» [ISO/IEC 2].

Прикладами регіональних стандартів є австралійсько-новозеландські стандарти AUS/NZS; європейські стандарти EN; стандарти інших регіональних організацій та консорціумів зі стандартизації.

Під терміном національний стандарт розуміється «стандарт, прийнятий національним органом зі стандартизації та до якого забезпечено широкий доступ» [ISO/IEC 2].

Державними стандартами є стандарти, розроблені державними установами для забезпечення потреб державних закупівель, для власних, внутрішніх потреб установи, або для цілей технічного регулювання в межах компетенції державної установи.

Аналіз сучасної практики стандартизації в економічно розвинених країнах свідчить, що вищевказані цілі поступово втрачають свою привабливість з ряду об'єктивних причин.

По-перше, розроблення та підтримка стандартів силами держави в умовах технічної революції та глобалізації міжнародної торгівлі стає складним завданням для державних органів через нестачу кваліфікованих людських

ресурсів, необхідних для створення стандартів, які відповідали би мінливим потребам і умовам сучасного ринку продукції та послуг. Брак кваліфікованих людських ресурсів у державних організаціях є результатом різниці в зарплаті, яку державні та приватні роботодавці можуть запропонувати кваліфікованим фахівцям. У більшості економічно розвинених країн фонд зарплати державних працедавців не можна порівняти з ресурсами приватного сектору, особливо великих транснаціональних корпорацій. У конкурентній боротьбі за володіння кращими людськими ресурсами, державні установи з обмеженими ресурсами залишаються у програванні.

По-друге, нездатність держави залучити свої до своїх структур кращі науково-технічні кадри нації знаходить відображення у скороченні бюджетних асигнувань на стандартизацію. Логіка законодавців проста: навіщо фінансувати державні програми стандартизації, для виконання яких в державних структурах відсутні кваліфіковані людські ресурси, в той час як ринок недержавних стандартів пропонує адекватні заміники. Позиція законодавців викликає ланцюгову реакцію згортання державних програм з розроблення стандартів і перехід на застосування стандартів приватного сектору як для цілей оцінки якості продукції та послуг, придбаних в рамках державних закупівель, так і для внутрішніх потреб державних установ. Природньо, перехід на стандарти приватного сектору можливий тільки у разі здатності приватного сектору розробити стандарти, придатні для державних потреб - питання, яке в економічно розвинених країнах вирішене за допомогою надання приватному сектору абсолютної свободи у розробленні стандартів для власних потреб.

По-третє, стандартизація силами приватного сектору є істотним чинником згортання програм розроблення державних стандартів. Враховуючи масштаби, якість і низьку вартість «недержавної» стандартизації в економічно розвинених країнах, стандарти приватного сектору є більш ніж адекватною альтернативою державним стандартам.

В Україні певний період розуміння державних та національних стандартів ототожнювалось. На теперішній час інституції «державних стандартів» не існує, і збереження аббревіатури ДСТУ необхідно вважати за суто умовне позначення.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

З точки зору міжнародної торгівлі, стандарти самі по собі є продукцією, яка може бути експортована за кордон або імпортована з-за кордону. У цій якості стандарти є товаром.

Так само як і до інших видів товарів, до стандартів застосовна економічна теорія порівняльних переваг. На практиці ця теорія виявляється в тому, що окремі нації та організації зі стандартизації досягли визначних успіхів у справі розроблення та розповсюдження стандартів порівняно з іншими націями. Наприклад, діяльність National Standards Authority of Ireland (NSAI) - ірландської організації зі стандартизації, яка перебувала практично в стані летаргічного сну до вступу Ірландії в ЄС. Шляхом централізації національних ресурсів союзних держав у рамках Європейського комітету з стандартизації (CEN), Європейський Союз зміг організувати «потокове» виробництво Європейських стандартів (EN). Оскільки вартість розроблення стандартів EN розподілена між національними організаціями зі стандартизації країн-членів ЄС, собівартість Європейських стандартів одна з найнижчих у світі.

Придатність стандартів до імпорту-експорту підтверджується діяльністю 31 розробників регіональних і глобальних стандартів з просування своєї нормативної продукції на міжнародні ринки.

Особливо агресивну політику експорту національних стандартів проводять японські та німецькі розробники. Спираючись на адміністративну та фінансову підтримку своїх урядів, вони проводять активну діяльність, спрямовану на адаптацію стандартів DIN і JISC в країнах, що розвиваються. Цікаво, що на іноземні мови перекладаються і пропонуються для адаптації не всі національні стандарти, а тільки ті, які застосовуються у виробництві продукції, з яких німецькі та японські підприємства досягли значної переваги порівняно із зарубіжними конкурентами. Мова йде, в першу чергу, про німецькі та японські стандарти, які застосовуються в електротехнічній та електронній промисловості.

З точки зору експортера, експорт вітчизняних стандартів за кордон слугує інструментом підготовки зовнішнього ринку для експорту на нього продукції вітчизняних виробників. У теорії адаптація вітчизняних стандартів іноземною державою може забезпечити імпортуючій стороні, чії стандарти були адаптовані, певну конкурентну перевагу на ринку даної іноземної держави. Головною перевагою є зниження витрат через відсутність необхідності проходити повторну оцінку та підтвердження імпортової продукції на відповідність місцевим стандартам.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ДО ЛЕКЦІЇ

1. ³Норми технічного регулювання будівництва у документальній формі викладаються, як правило, у нормативних договорах, національних законах, технічних регламентах, будівельних нормах, правилах, стандартах.
2. Стандарти на відміну від будівельних норм мають вузьку спеціалізацію, охоплюють обмежене коло питань, призначені для добровільного використання.

У міжнародній практиці стандарти кваліфікуються за ознакою географічного застосування на міжнародні, регіональні та національні. За останню чверть минулого сторіччя набув поширення новий клас стандартів – глобальні, разом з тим такий клас не можна вважати як офіційно визнаний.

До змісту

³ В Україні в перше у світі на законодавчому рівні розподілено розуміння будівельних норм та правил. Будівельні норми є підзаконний акт технічного характеру, які не містять правових положень, правила – нормативно-правовий акт. Закон України «Про надання будівельної продукції на ринку» на сьогодні – єдиний технічний регламент в Україні, прийнятий у ранзі закону України.

БУДІВЕЛЬНІ НОРМИ І ПРАВИЛА, БУДІВЕЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО. ПОШИРЕНІ СВІТОВІ УЯВЛЕННЯ.

Одним з перших відомих історикам актів, які містять положення, які регулюють правові відносини учасників будівельної діяльності та пред'являють технічні вимоги до об'єктів будівництва, був звід законів Хаммурапі (Вавилон). Параграф 228 зводу законів свідчить про те, що «якщо будівельник побудує будинок для хазяїна та його споруда не буде міцною і будинок, який він побудував, обрушиться та стане причиною смерті господаря будинку, цей будівельник повинен бути засуджений до смерті». Оскільки стійкість і надійність споруди була в даному законі технічною вимогою до об'єкта будівництва, закон Хаммурапі можна вважати технічною нормою, незважаючи на примітивність формулювання цієї норми [Hammurabi].

На думку істориків, своєю появою будівельні норми зобов'язані природній реакції влади на трагедії та людські жертви, що виникали в результаті стихійних лих, пожеж, руйнування будівель і споруд, а також паніки, якою супроводжуються екстремальні ситуації. Дійсно, протипожежні норми були розроблені для попередження пожеж, які в минулому приводили до пошкодження майна та загибелі людей. Розробка сейсмічних норм була викликана необхідністю уникнути або принаймні зменшити людські жертви в результаті часткового або повного руйнування будівель і споруд під впливом сейсмічних навантаж.

Норми до споруд цивільного захисту обумовлені періодичністю збройних конфліктів та постійно оновлюються у відповідності до змін превалюючого характеру воєнних дій.

Сучасне будівельне законодавство в різних країнах має свої специфічні форми. Спільною рисою будівельного законодавства економічно розвинених країн є наявність в законодавстві трьох взаємопов'язаних компонентів: правового, адміністративного і технічного.

БУДІВЕЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Правовий компонент за своїм статусом є статутним актом (або найчастіше сукупністю актів), який закріплює принцип обов'язковості застосування двох інших компонентів будівельного законодавства: адміністративного і технічного. Адміністративний компонент містить норми адміністративного права, які встановлюють процедури виконання будівельного законодавства, а також запобіжні заходи порушень законодавства. Основним технічним компонентом національного будівельного законодавства економічно розвинених держав є будівельні норми і правила, також іменовані будівельними кодексами.

У національних законодавствах чітко визначена межа між компонентами будівельного законодавства є великою рідкістю. Суттєвою складністю у цьому сенсі є будівельне законодавство Європейського Союзу, оскільки його відправною точкою є не національне, а наднаціональне законодавство. Причому союзне законодавство обмежується тільки регулюванням в галузі будівельних матеріалів і виробів, які використовуються у будівництві, залишаючи технічні та адміністративні питання проектування, будівництва, експлуатації та оцінки нормативної відповідності самих будівель і споруд у віданні союзних держав

[305/2011]. Виняток становлять так звані Єврокоди - європейські стандарти з 33 проектування несучих конструкцій, які після адаптації країнами-членами ЄС стали частиною національного будівельного законодавства. У країнах за межами Європи будівельні норми і правила приймають різноманітні форми - у вигляді додатку до державного закону (Нова Зеландія), у вигляді комплексу індивідуальних кодексів з різних дисциплін (США) або у вигляді єдиного документа (Саудівська Аравія).

Також спільною рисою будівельного законодавства економічно розвинених країн є посилання на технічні стандарти. Слід підкреслити, що з точки зору встановлення права, стандарти не є частиною будівельного законодавства. Однак з точки зору правозастосування обов'язковість слідування тому чи іншому стандарту не викликає сумніву, якщо будівельні норми і правила, які на, відміну від стандартів є технічним компонентом закону, містять посилання на стандарт, що розглядається; відповідна норма закріплена Законом України.

Для простоти розуміння концепції будівельного законодавства в контексті системи технічного регулювання під будівельними нормами і правилами мається на увазі сукупність нормативних правових і технічних актів, які регулюють будівельну діяльність на території окремо взятого адміністративного утворення.

Будівельні норми і правила є своєрідним каталогом людського досвіду щодо забезпечення безпеки нерухомих об'єктів, який був набутий здебільшого емпіричним шляхом.

Сучасні будівельні норми і правила містять перевірені науковими дослідженнями та багаторічною практикою вимоги до будівель і споруд. Проте, призначення будівельних норм мало змінилося з часів Хаммурапі. Так само, як і чотири тисячі років тому, будівельні норми пропонують суб'єктам технічного регулювання прийнятний метод контролю безпеки будівель, споруд та їх компонентів на стадії їх проектування, будівництва, експлуатації та обслуговування.

ПРИЗНАЧЕННЯ БУДІВЕЛЬНИХ НОРМ ТА ПРАВИЛ

Будівельні кодекси переслідують декілька соціально значущих цілей: забезпечення збереження життя і здоров'я людей та інших живих організмів і створення гідних умов їх існування. Теоретично, дотримання вимог будівельних кодексів повинно запобігати руйнуванню та обваленню несучих та огорожувальних конструкцій, оздоблення будівель і споруд, не допускати виникнення пожеж, створювати комфортні та здорові умови перебування людей, тварин і рослин, а також забезпечувати швидку та безпечну евакуацію людей і тварин у разі виникнення екстремальних ситуацій, що ставлять під загрозу їх здоров'я і життя.

Призначення будівельних норм і правил полягає у зниженні ризиків, пов'язаних з експлуатацією будівель і споруд, до прийнятного суспільством рівня. З цієї точки зору будь-які технічні норми, незалежно від того, що є предметом їх розгляду - пожежна безпека, електричні мережі, санітарно-технічне обладнання, вентиляція тощо - повинні відображати поточний рівень ризиків, який суспільство на даному етапі свого розвитку вважає прийнятним. При цьому, призначення норм залишається незмінним при будь-якому прийнятному рівні ризиків і полягає в охороні здоров'я, збереженні довкілля, забезпеченні безпеки та створенні гідних умов існування людей. Різниця між

різними рівнями ризику полягає в рівні здоров'я, рівні безпеки та комфорту. В економічно розвинених суспільствах цей рівень набагато вище, ніж у менш розвинених. Відповідно, в розвинених країнах очікуваний суспільством рівень ризиків набагато нижчий, ніж рівень ризиків, який менш розвинуте суспільство вважає прийнятним.

За своєю природою будівельні норми і правила встановлюють мінімальні вимоги до об'єктів будівництва шляхом визначення мінімально припустимих обмежень. В разі недотримання встановлених обмежень виникає загроза того, що будівля перестане забезпечувати прийнятний рівень безпеки для знаходження в ній людей.

Що вважати «прийнятним рівнем» безпеки? Відповідно будівельних кодексів рівень безпеки трактується як рівень ризику, який суспільство вважає прийнятним щодо заподіяння шкоди здоров'ю та безпеці людини. При цьому екстремальні рівні ризику знаходяться між незначною шкодою (наприклад, тілесними ушкодженнями) та фатальною, катастрофічною шкодою у формі втрати людського життя. Цей рівень ризику є контекстним і залежить від багатьох факторів, включаючи політичні, соціальні та культурні основи та традиції суспільства, рівень його економічного розвитку, рівень будівельних технологій, що застосовується, професійний рівень людських ресурсів, а також очікування споживачів будівельної продукції. Відповідно, нижня планка мінімальних вимог у будівельних нормах визначається тим, який рівень ризику для людського життя та безпеки, яке суспільство вважає припустимим і прийнятним. Якщо розглядати будівельні норми як інструмент контролю ризиків, то стає очевидним, що вимоги фахово розроблених будівельних норм повинні бути спрямовані на те, щоб знизити ризик заподіяння шкоди здоров'ю та безпеці людини до мінімуму, який суспільство вважає прийнятним і припустимим.

Слід враховувати, що розумний «прийнятний рівень» безпеки має не тільки філософське значення, а й тягне за собою відчутні реальні наслідки як для тих, хто регулює та контролює будівельну діяльність, так і для тих, хто є об'єктом регулювання та контролю. А саме, якщо будівельні норми містять вимоги, що перевищують прийнятний суспільством рівень безпеки, застосування таких норм на практиці може бути піддано сумніву з боку об'єкта регулювання та оскаржене в судовому порядку.

Наприклад, при проектуванні споруд із застосуванням стандартів України, гармонізованих з Єврокодами, забезпечується надійність будівельних конструкцій на рівні не нижче 0,0001 відмов за 50 років (0,000001 на рік). Довідково - річний ризик загибелі людини, з якою мириться суспільство, дорівнює , наприклад, при наїздах автотранспорту 0,000500 , при землетрусах - 0,000017 , при захворюваннях грипом - 0,000200.

СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ НОРМ ТА ПРАВИЛ

Будівельні норми і правила застосовуються, як правило, до нового будівництва. Вони також застосовуються до існуючих будівель і споруд у випадках, коли раніше зведені споруди (чи окремі компоненти або системи) зазнають перебудови чи змінюється їх призначення.

Будівельні норми та правила містять вимоги до широкого спектру технічних характеристик об'єктів будівництва - їх висоті, площі, протяжності

евакуаційних виходів, ступеня вогнестійкості конструкцій, припустимої величини навантаг, інтенсивності освітлення, складу повітря у приміщеннях, тиску води в системі водопостачання та багатьох інших параметрів, які забезпечують безпеку продукту будівельної діяльності.

В якості інструменту контролю ризиків, пов'язаних із загрозою здоров'ю та життю людини, будівельні норми оперують фізичними величинами - мірами довжини, площі, обсягу, щільності, тиску, часу тощо. - для кількісної оцінки ризиків, які будівельні норми покликані зменшувати. У цій якості будівельні норми не можуть бути використані для оцінки показників, які не можуть бути кількісно виміряні. А саме, недоречним було б застосування будівельних норм для регулювання естетичної якості будівельних об'єктів: зовнішнього вигляду будинків, архітектурних форм, колірних рішень, оцінка яких є результатом особистої думки спостерігача, що ґрунтується на його культурному рівні, перевагах, поглядах, помилках, поточному настрої та інших суб'єктивних факторах. Відповідно для регулювання естетичної якості можуть використовуватися інші інструменти - рішення архітектурних і містобудівних рад і комісій, рекомендації рад з охорони культурно-історичної спадщини, положення житлових товариств, які не пов'язані з питаннями охорони здоров'я, життя та забезпечення безпеки людей.

Також недоречним є застосування будівельних норм у якості підручника з виконання будівельних робіт, оскільки це суперечить призначенню норм. Будівельні норми покликані не описувати будівлі та споруди і методи їх зведення, а встановлювати обмеження, якими учасники будівельної діяльності повинні керуватися при виборі об'ємно-планувальних рішень, матеріалів, виробів, обладнання.

МЕТОДИ НОРМУВАННЯ

У сучасній практиці будівельного нормування використовуються два основні методи: приписувальний і параметричний. Також існує цільовий метод, який є модифікацією параметричного методу.

Найбільш суттєва різниця між цими методами полягає в тому, що саме знаходиться у фокусі нормування. А саме, параметричні норми акцентують увагу на меті, якої дана нормативна вимога намагається досягти. У центрі уваги приписувальних норм є засоби досягнення мети. Параметричні норми допускають безліч альтернативних шляхів досягнення поставленої мети, у той час як приписувальні норми пропонують єдиний шлях – той, який прописаний в нормативній вимозі. При цьому слід врахувати, що сформована традиція розроблення приписувальних норм навіть не передбачає формулювання мети, яку суб'єкт технічного регулювання вимагає досягти. Розробник приписувальної норми виходить з того, що чітка відповідність запропонованим правилам забезпечує досягнення мети, яку розробник приписувальної норми мав на увазі.

Наприклад, параметрична норма встановлює двогодинну мінімальну вогнестійкість перегородки та надає проектувальнику можливість самостійно обрати технічне рішення, будівельні матеріали та метод її спорудження для досягнення цим заданої характеристики. Приписувальна норма використовує інший підхід. Вона дає докладний опис конструкції перегородки, використаних матеріалів і методу її зведення - комплексу заходів, які, на думку розробника, норми забезпечать необхідну вогнестійкість конструкції. При цьому

проектувальник може бути непоінформований щодо того, яку саме ступінь 36 вогнестійкості дана приписувальна норма має забезпечити.

Всі методи об'єднує специфічний стиль мови, який застосовується у формулюванні нормативних вимог. Відмінною рисою мови норм і стандартів є застосування «нормативних» слів – повинен, слід, може, які виражають різний ступінь чіткості нормативного становища.

• **Приписувальний [англ. prescriptive] метод** є найстарішим серед інших методів нормування. Він докладно описує матеріали та методи, розміри та місце розташування конструкцій і компонентів, а також інші специфічні характеристики, які забезпечують досягнення мети нормування. В силу своєї приписувальної природи розроблені приписувальним методом норми не володіють достатньою гнучкістю в області застосування альтернативних рішень, матеріалів і методів. Це значно обмежує творчу свободу проектувальника та можливість економії ресурсів у випадках, коли замість запропонованих матеріалів і методів можливе використання замінників, які за своїми технічними характеристиками не гірші або навіть кращі визначених.

Однією з найбільш неприємних рис приписувальних норм є їх громіздкість, що ускладнює їх оновлення та здорожчує вартість підтримки в актуальному стані. Це також ускладнює сприйняття та використання норм кінцевими користувачами. З ускладненням будівельних технологій громіздкість приписувальних норм збільшується, вони розбухають за обсягом і ускладнюються за змістом.

Ефект розбухання пояснюється тим, що приписувальні норми намагаються сформувати «віртуальний макет» будівлі або споруди шляхом опису всіх аспектів його конструкції, будівництва та експлуатації – від фундаменту до блискавкозахисту, від влаштування підлоги до збирання побутового сміття. За своєю сутністю, приписувальні норми є своєрідним підручником з будівництва та експлуатації будівель і споруд. Слід припустити, що по досягненню «критичної маси» приписувальні норми починають втрачати свою привабливість як з точки зору їх обслуговування (підтримка в актуальному стані), так і з точки зору практичного застосування (використання в проектуванні, при оцінці відповідності, у практиці нагляду та контролю за дотриманням).

• **Параметричний [англ. performance-based] метод** формування нормативних вимог у будівництві має тривалішу за півріччя історію. Перші спроби застосування параметричного методу в будівельних нормах були зроблені на початку 1960-х років групою скандинавських країн – за участі Данії, Ісландії, Норвегії, Фінляндії та Швеції, які з метою вироблення загальної політики гармонізації будівельних норм і правил сформували Скандинавський комітет з технічного регулювання [англ. Nordic Committee on Regulations].

У міру накопичення досвіду розроблення та практичного застосування параметричних норм помилки першопрохідців були враховані та виправлені. Сьогодні параметричний метод визнаний світовою спільнотою одним з найбільш прогресивних і перспективних методів нормування у будівництві.

Останнім часом параметричний метод також застосовується у стандартизації - сфері технічного регулювання, яка історично базувалася виключно на приписувальному методі формулювання нормативних вимог. При

розробленні міжнародних стандартів, параметричному методу надається перевага перед приписувальним методом. 37

Структура будівельних норм і правил, розроблених параметричним методом, визначається специфічними особливостями. Так, параметричні нормативні вимоги мають прозору, чітку ієрархічну структуру, яка впливає з логіки досягнення мети, якої хоче досягти розробник норми. У застосуванні до конкретної параметричної нормативної вимоги, яку формулює розробник, ця логіка складається з трьох взаємопов'язаних концептуальних рівнів:

1. Цільовий рівень. Декларується мета (або комплекс цілей) даної нормативної вимоги.
2. Функціональний рівень. Формулюються функціональні вимоги до роботи об'єкта нормування. Ці вимоги покликані забезпечити досягнення поставленої мети.
3. Критеріальний рівень. Задається критерій або комплекс взаємопов'язаних критеріїв оцінки технічних (робочих) характеристик об'єкта нормування для того, щоб визначити, чи відповідає об'єкт нормування цілям, яких дана нормативна вимога намагається досягти.

Логіка параметричного підходу до нормування визначає чітку, ієрархічну структуру параметричної норми. Так, в основі нормативної піраміди знаходяться критерії оцінки об'єкта нормування, на які спираються функціональні вимоги до об'єкта нормування. Функціональні вимоги, в свою чергу, є фундаментом більш високого рівня, який підтримує цілі розроблюваної нормативної вимоги. Таким чином, параметрична норма – це ієрархічна пірамідальна структура, що складається з комплексу вимог різного рівня – від нижчого, де задаються технічні параметри об'єкта нормування, до вищого, де декларуються загальні параметри у формі абстрактних понять.

Якщо формально підійти до розгляду трирівневої структури параметричної норми, можна легко помилитися та опинитися під враженням того, що функціональні вимоги в структурі параметричної норми можуть мати приписувальний характер. Функціональні вимоги, однак, не можуть бути приписувальними. Призначення функціональних вимог полягає в тому, щоб дати якісну характеристику об'єкта нормування. А саме, описати те, яким чином об'єкт нерухомості або його компонент повинен функціонувати для того, щоб забезпечити виконання мети, яка встановлена даною нормативною вимогою. Слід особливо підкреслити, що цей опис здійснюється виходячи з якісних характеристик об'єкта.

Відповідно до Закону України «Про будівельні норми» до методів нормування у будівництві належать параметричний, розпорядчий та цільовий методи. Перевага надається параметричному та цільовому методам нормування у будівництві.

Саме ця риса функціональних вимог – якісна характеристика об'єкта нормування відрізняє функціональні вимоги від приписувальних. Приписувальні вимоги задають кількісну характеристику об'єкта нормування (наприклад, кількісні показники висоти стелі, ширини коридору, рівня освітленості тощо), в той час як функціональні вимоги просто вказують на необхідність забезпечення якісних характеристик (наприклад, «коридор, використовуваний як шляхи евакуації, повинен забезпечувати швидку та безпечну евакуацію людей із приміщень»). З точки зору приписувальної норми, функціональна вимога параметричної норми є не зовсім вимогою, а скоріше

За кількісний аспект параметричної норми відповідає її нижній, базовий рівень - критеріальний рівень. Якщо робота об'єкта нормування не може бути виміряна кількісно, критеріальний рівень встановлює показники якості, які використовуються для оцінки якісних характеристик об'єкта нормування, встановлених на функціональному рівні. Саме критерій виступає в параметричній нормі в якості обов'язкової вимоги, якої суб'єкти системи технічного регулювання зобов'язані дотримуватися. Призначення критеріального рівня полягає у тому, щоб задати параметри – мінімально необхідні кількісні характеристики об'єкта нормування, яких суб'єкт системи технічного регулювання повинен дотримуватися, застосовуючи на практиці якісні вимоги більш високого функціонального рівня параметричної норми.

Практичне застосування параметричних норм у проектуванні, новому будівництві, реконструкції, ремонті та експлуатації будівель і споруд базується на розвиненому комплексі **засобів дотримання будівельного законодавства в цілому та параметричних норм зокрема.**

Серед безлічі інших засобів дотримання параметричних норм є два головних методи прийнятних будівельних рішень, а також допоміжні – щодо оцінювання відповідності.

Метод прийнятних рішень [англ. acceptable solutions] передбачає застосування існуючих, як правило, приписувальних нормативних вимог, які схвалені органом влади, уповноваженим регулювати будівельну діяльність. Регулюючі прийнятні рішення норми та стандарти задають прийнятні для споживачів технічні характеристики об'єкта нормування. Застосовувані в рамках прийнятних рішень норми та стандарти впливають з параметричних вимог, яким прийнятні проектно-будівельні рішення повинні відповідати.

Метод альтернативних рішень. Філософія параметричного нормування передбачає те, що будь-яке прийнятне рішення – це лише одне з багатьох можливих засобів, які можуть бути використані для досягнення поставленої мети нормування. Це означає, що для забезпечення відповідності об'єкта нормування параметричним вимогам можуть бути використані інші, альтернативні технічні рішення, які відрізняються від прийнятних рішень. Для того, щоб дозволити суб'єкту технічного регулювання використовувати інші рішення, параметричний метод нормування передбачає можливість застосування другого методу забезпечення нормативної відповідності – методу альтернативних рішень.

Метод альтернативних рішень дозволяє проектувальникам, будівельникам і експлуатаційникам застосовувати на практиці інноваційні рішення, які не вписуються в жорсткі рамки прийнятних рішень. Причому застосування альтернативних рішень допускається тільки в тому випадку, якщо вони забезпечують рівень безпеки, функціональності та якості об'єкта нормування не нижче показників, викладених у схвалених нормах і стандартах, що застосовуються у рамках методу прийнятних рішень.

Методи оцінювання відповідності є допоміжним засобом дотримання параметричних норм. Цей засіб припускає надання доказів нормативної відповідності будівельних рішень.

Серед інших засобів дотримання параметричних норм слід згадати документальні докази (сертифікати відповідності, протоколи випробувань,

експертні оцінки, рішення уповноваженого органу влади тощо), схвалені процедури, порівняння альтернативних рішень з прийнятними, документально зафіксовані та підтверджені факти успішного практичного застосування альтернативних рішень і багато іншого.

• **Цільовий [англ. objective-based] метод** нормування є модифікацією параметричного методу. Будівельні норми і правила, розроблені за цим методом, органічно поєднують в собі приписувальні та параметричні нормативні вимоги. З цієї точки зору цільовий метод можна розглядати як перехідний від приписувального до параметричного. Цільовий метод був вперше узятий на озброєння розробниками Національних кодексів Канади в середині 1990-х років, коли система нормування, яка використовувалася протягом попередніх 50-ти років, почала проявляти симптоми неадекватності.

Після уважного вивчення досвіду розроблення і застосування параметричних будівельних кодексів у скандинавських країнах, Великобританії, Австралії та Новій Зеландії, канадські фахівці дійшли висновку, що негайний перехід від приписувального нормування до параметричного матиме шоківий ефект на суб'єктів системи технічного регулювання. Щоб уникнути шоків, було прийнято рішення зробити еволюційний перехід до параметричного нормування шляхом застосування концепції гібридного нормування. Нова концепція була названа цільовою [англ. objective-based concept], оскільки розробники виходили з постулату про те, що всі нормативні вимоги за своєю суттю є цілями нормування різного рівня, від абстрактних, соціально значущих цілей високого рівня, до критеріїв оцінки технічних характеристик об'єктів, що нормуються, мета яких, у свою чергу, полягає в забезпеченні досягнення соціально значущих цілей.

В результаті багаторічної кропіткої роботи і численних спроб і помилок, у 2005 році був прийнятий комплект нових будівельних кодексів Канади, в які була закладена ідея цільового нормування.

Щодо засобів дотримання норм, суть концепції цільового нормування нічим не відрізняється від класичних принципів параметричного нормування. А саме, суб'єкту регулювання дається право вибору методу підтвердження відповідності запроектованих або існуючих об'єктів нормування положенням будівельного кодексу.

Перед обговоренням переваг і недоліків різних методів нормування, слід зрозуміти суттєву різницю між ними в контексті системи технічного регулювання.

Проблема, з якою постійно в світі стикаються законодавці, полягає в тому, що будівельна галузь, як, втім, і інші галузі економіки, потрапила у процес глобалізації та технологічної революції.

Стрімкість, з якою нові технології, матеріали, вироби та методи – як вітчизняні, так і закордонні – потрапляють з «лабораторних пробірок» на заводські конвеєри та на будівельні майданчики, не дозволяє законодавцям встигати за нововведеннями та встановити для них правила безпеки за допомогою традиційного інструменту технічного регулювання – приписувальних норм і правил.

Обмежені можливості нормування приписувальним методом проявляються там, де проектувальники та будівельники намагаються закласти в проект останні досягнення науки і техніки. На допомогу прийшов

параметричний метод нормування (і цільовий метод, як його модифікація), який дає можливість задовольнити інтереси сторін, розташованих на різних полюсах системи технічного регулювання – законодавців з одного боку і виробників з іншого боку, регулюючих і тих, кого регулюють. Обидва методи нормування – приписувальний і параметричний – припускають можливість використання альтернативних технічних рішень, які йдуть врозріз з багаторічною практикою та традиціями будівництва. Однак правова основа використання цієї можливості в приписувальному методі істотно відрізняється від тієї, яка закладена в параметричному. Якщо стисло сформулювати істотну системну різницю між приписувальним і параметричним методами нормування, формулювання буде виглядати таким чином.

В системі технічного регулювання, заснованій на приписувальних нормах, можливість застосування нововведень – інноваційних технологій, рішень, матеріалів, процесів і методів – є виключенням з правил системи. У параметричній системі технічного регулювання можливість застосування інновацій є невід’ємною властивістю системи. Практика підтверджує, що посадові особи органів будівельного нагляду та контролю не готові брати на себе відповідальність за прийняття альтернативного рішення і обирають легкий шлях педантичного, бездумного слідування запропонованим нормам. При цьому виявляється один з головних недоліків приписувального методу нормування – відсутність альтернативи.

Таким чином, в приписувальній системі технічного регулювання посадова особа, яка здійснює перевірку будівельної документації або інспектування будівельного об’єкта, не має права відмовити суб’єкту системи, що регулюються в можливості застосування альтернативних технологій, рішень, матеріалів, процесів і методів тільки на тій підставі, що вони не вписуються у запропоновані рамки. Посадова особа вимушена зробити додаткові кроки з оцінки альтернативних рішень на відповідність цілям нормування, в той час як на автора альтернативного рішення накладається обов’язок надати вагоме технічне обґрунтування того, що пропонуване рішення забезпечує необхідний рівень безпеки.

Головною перевагою приписувальних норм є їх структурна простота і конкретність. У формулюванні нормативних вимог, приписувальна норма керується принципом «Роби так!», де від проектувальника та будівельника не потрібно ніяких додаткових розумових і творчих зусиль. А саме, дотримання норми гарантується, якщо суб’єкт системи технічного регулювання чітко слідує приписам – використовує вказані технології, матеріали, вироби, обладнання, апаратуру та жорстко виконує вказані правила їх виробництва, упаковки, зберігання, перевезення, монтажу, експлуатації, ремонту та утилізації. Приписувальні норми також спрощують роботу наглядових і контролюючих органів. Інспектор порівнює об’єкт нормування з його «віртуальним» еталоном, відтвореним у приписувальних нормах. Якщо об’єкт не збігається з еталоном, інспектор приходить до висновку про те, що вимогу норми не виконана. Проте саме цей аспект оцінки та підтвердження відповідності об’єкта нормування робить приписувальні норми гальмом технічного прогресу в умовах технічної революції, яку переживає сучасна будівельна галузь.

У минулому приписувальний підхід бездоганно виконував свою місію в умовах, коли вимоги до професійного рівня проектувальників і будівельників були відносно невисокими, зважаючи на нескладні традиційні будівельні

технології та матеріали і багаторічний досвід їх застосування, а також в умовах, 41 коли суттєві зрушення в будівельних технологіях і соціальному замовленні на їх застосування займали кілька поколінь. Сьогодення відрізняється такими факторами, як прискорення темпів змін, що відбуваються в економічному та соціальному житті суспільства, глобалізацією економічної діяльності, гострою необхідністю боротьби із забрудненням навколишнього середовища, підвищенням вимог населення до охорони здоров'я та праці, необхідністю економії ресурсів, бурхливим розвитком нових технологій, ускладненням існуючих технологій, появою якісно нових будівельних матеріалів і виробів тощо.

Сукупність цих факторів знижує ефективність застосування приписувальної системи нормування, а в разі великих, унікальних будівельних проектів роблять приписувальні норми бар'єром для застосування нових, ресурсозберігаючих рішень і технологій.

Структурна прозорість та ієрархічність є найбільш очевидними перевагами параметричних норм порівняно з приписувальними нормами. Це обумовлено, перш за все, ступенем інформування споживача норм щодо цілей конкретного нормативного положення та критеріїв, за якими оцінюється дотримання даної норми.

Як правило, приписувальна норма не декларує мету, яку повинен досягти творець споруди. Приписувальна норма говорить, «Роби так!», не пропонуючи пояснення причини, чому потрібно робити саме так, а не інакше. На відміну від приписувальної норми, параметрична норма декларує мету нормативної вимоги з тим, щоб кожен суб'єкт системи технічного регулювання мав чітке розуміння того, що повинно бути досягнуто в результаті застосування даної норми.

У приписувальних нормах немає необхідності формулювати критерій, згідно з яким оцінюється виконання норми. Приписувальні нормативні вимоги самі по собі одночасно є критеріями оцінки виконаної роботи. Якщо в конструкції використані матеріали та вироби в точності до запропонованих нормою характеристик – наприклад, цвяхи довжиною 150 мм і гідроізоляція з трьох шарів руберойду і бітуму товщиною не менше 5 мм – мета розпорядчої норми (у чому б вона не полягала з погляду автора норми) вважається виконаною. Такий підхід до нормування ставить всіх суб'єктів системи технічного регулювання у дуже жорсткі рамки. А саме, без проходження тривалого процесу попередніх погоджень і затверджень проектувальник в вищенаведеному прикладі не може застосувати високоміцні пластмасові кріплення замість сталевих цвяхів або високоефективну гідроізоляційну пластикову плівку товщиною 1 мм замість руберойду й бітуму, в той час як інспектор наглядового органу не може прийняти будівельну конструкцію, яка не вписується в рамки, задані приписувальною нормою.

Ліберальна філософія параметричних норм також має позитивні наслідки, про які першопрохідці параметричної моделі нормування навряд чи замислювалися. А саме, в параметричних нормах відпадає необхідність відслідковувати зміни, що стосуються будівельних технологій, матеріалів і виробів та відображати зміни, що відбуваються в нормативних вимогах. Оскільки параметричні норми не регламентують практичне застосування будівельних технологій, матеріалів і виробів, розробникам немає потреби докладно описувати різні аспекти застосування будівельних технологій, матеріалів і виробів в об'єктах нормування. Це значно скорочує кількість і обсяг

параметричних норм і правил, що істотно спрощує та здешевлює підтримання 42 норм в актуальному стані. Крім того, оскільки соціально значимі цілі та функціональні вимоги є фундаментальними вимогами, вони не вимагають частого перегляду та зміни, що також здешевлює вартість поновлення параметричних норм і правил.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ДО ЛЕКЦІЇ

1. Призначення будівельних норм полягає в обмеженні ризиків пов'язаних з експлуатацією будівель та споруд, а також встановлення мінімально припустимих рівня умов для життя та життєдіяльності прийнятих суспільством.
2. Основними методами нормування у сучасній практиці є параметричний та приписувальний. Модифікацією параметричного вважається цільовий, який, як правило, застосовується при поступовому переході від приписувального до параметричного.
3. До будівельного законодавства відносяться акти із статусом обов'язковості до виконання.
4. ⁴Будівельне законодавство складається з трьох компонентів: правового, технічного та адміністративного.

[До змісту](#)

⁴ В Україні компонент технічного законодавства чітко відокремлений – це державні та галузеві будівельні норми.

ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ, ІНТЕГРОВАНОЇ У МІЖНАРОДНИЙ НОРМАТИВНИЙ ПРОСТІР ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ПЕРЕДУМОВИ

Для розуміння особливостей формування в Україні системи технічного регулювання слід звернутися до її витоків.

Перший на території сучасної України кодекс обов'язкових будівельних вимог, так званий Будівельний статут, був прийнятий у XI столітті у Київській Русі за часів Ярослава Мудрого. В 1737 році в Російській імперії видали Будівельний кодекс «Посада архітектурної експедиції», що регламентував практику будівництва, надавав вказівки щодо регулювання забудови, містив порядок попереднього розгляду та затвердження проєктів споруд, що зводились за державні кошти. В 1837 році Міністерством внутрішніх справ Російської імперії було прийнято «Будівельний статут», в якому містилися деякі обов'язкові до застосування кількісні нормативи у проєктуванні, наприклад, обмеження висот будівель або вказівки щодо розташування сходів. У 20-х роках минулого століття було зроблено декілька невдалих спроб пристосування старих будівельних норм до нових умов.

СНиП та СН з'явилися у Радянському Союзі в 1955-1956 роках. Ці документи містили не тільки технічні вимоги, а й цілу низку правових вимог, що регулювали процедури, пов'язані з будівництвом, необхідність отримання погоджень і дозволів. Характер викладення СНиП був наближений до інструкції безумовного виконання. Одночасно зі СНиП та СН застосовувались ГОСТи, також обов'язкові до виконання документи, що переважно встановлювали вимоги до виробництва продукції та методів випробувань. Вимоги, що встановлювались цими документами не обмежувались суто технічними показниками, а мали регуляторний характер. З розвитком будівельного виробництва, промисловості та попитом на житло, що постійно зростав, нормативна база доповнилась типовими проєктами. Типові проєкти поширювались як на споруди у цілому, так і на їх складові частини.

Такий жорсткий підхід до нормування, у подальшому визначений як розпорядчий, був обумовлений об'єктивними на той час причинами: низькою культурою будівельного виробництва та недостатньою кількістю кваліфікованих архітекторів, інженерів та робітників. Розпорядчий підхід мав низку переваг: придатність для широкого впровадження індустриальних способів будівництва, забезпечення гарантованого рівня безпеки споруд, пристосованість до планової одноукладної економіки. Однак переваги, що були визначені на певних етапах — індустриалізація та післявоєнна розбудова — поступово нівелювались у порівнянні з недоліками, головним з яких було стримування інноваційного розвитку галузі.

Зі здобуттям незалежності перед Україною постало питання створення власної законодавчої та нормативної бази у будівництві. Оскільки раніше всі документи розроблялась за допомогою головних базових інститутів Радянського Союзу, що знаходились в Москві, Санкт-Петербурзі (на той час Ленінграді), Ростові-на-Дону, в Україні був наявним дефіцит кадрового потенціалу, здатного вирішувати питання, пов'язані з формуванням та

розвитком нормативної бази у будівництві. На початку 90-х спостерігався так званий період «стагнації», під час якого жорстко обмежувалось фінансування робіт із нормування та стандартизації у будівництві, тому Україна була змушена вирішувати питання щодо актуалізації нормативної бази, головним чином, за рахунок введення на своїй території ГОСТ — документів, розроблених Міждержавною науково-технічною комісією зі стандартизації, технічного нормування і оцінки відповідності у будівництві (МНТКБ), що діяла у рамках Співдружності Незалежних Держав (СНД).

Поступове зростання будівельного ринку стимулювало розвиток власної нормативної бази і, перш за все, впровадження нормативних документів на інноваційну будівельну продукцію та сучасні технології будівництва. У 2008 році вперше за роки незалежності Кабінетом Міністрів України Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України визначено одне із головних пріоритетних завдань — забезпечення оновлення нормативної бази у сфері проєктування, будівництва та промисловості будівельних матеріалів, адаптованої до вимог Європейського Союзу. В цей період активізувалася робота з гармонізації національної нормативної бази. За підсумком, у порівнянні з 2005 роком, станом на 2010 кількість прийнятих нових будівельних норм та стандартів за рік зросла в 9,5 разів.

До 2009 року основу нормативної бази у будівництві України складали будівельні норми та стандарти колишнього СРСР (СНиП, СН, ГОСТ, СТ СЭВ), будівельні норми та стандарти прийняті Україною з часу набуття незалежності (ДБН, ДСТУ, ДСТУ Б та ДСТУ-Н Б). У період з 2009 до 2015 рр., з прийняттям Закону України «Про будівельні норми» та Програми перегляду будівельних норм, нормативна база у будівництві зазнала якісних змін у сторону зменшення кількості будівельних норм та збільшення кількості стандартів (у тому числі гармонізованих). Більша частина СНиП і СН та ГОСТ були переглянуті або відмінені.

З 2015 року спостерігався спад у будівельному нормотворенні. Виникла потреба у виробленні якісно нових підходів до нормування та стандартизації у будівництві. Разом з тим, програмні документи, що створювали б передумови для розвитку системи технічного регулювання у будівництві, були відсутні, а зміни загального законодавства, зокрема щодо добровільності застосування стандартів і скасування обов'язкової сертифікації будівельної продукції, призвели до блокування ринкового нагляду та сертифікації й, як наслідок, зниження ефективності технічного регулювання у будівництві.

Основними засадами, що обумовили необхідність зміни підходів до нормування, а також і реформу системи технічного регулювання у будівництві можна вважати:

- ❖ підвищення рівня суспільних вимог до життєвого середовища;
- ❖ прискорення технічного процесу;
- ❖ формування прошарку кваліфікованих фахівців галузі.
- ❖ забезпечення безпеки та функціональної придатності для життя та життєдіяльності людини;
- ❖ гнучкість та пристосованість до запровадження інновацій;
- ❖ придатність до гармонійного співіснування з міжнародно визнаними практиками технічного регулювання у будівництві.

Зазначеним вимогам відповідає параметричний метод нормування у будівництві, оскільки за своєю суттю передбачає більш гнучкі підходи щодо досягнення цілей проектування: за його логікою технічне регулювання хоча й встановлює жорсткі вимоги щодо споруд, проте не ставить бар'єрів щодо застосування інновацій та новітніх технологій. Параметричний підхід дозволяє гармонійно поєднувати інтереси суспільства, бізнесу та держави та застосовувати наявні механізми і інструменти.

МЕХАНІЗМИ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У БУДІВНИЦТВІ

Механізм технічного регулювання у будівництві складається з:

1. Інструментів:

- ❖ закони та підзаконні акти (у тому числі технічні регламенти);
- ❖ державні та галузеві будівельні норми;
- ❖ нормативні документи (стандарти, кодекси усталено практики, специфікації);

2. Процедур:

- ❖ оцінка відповідності (декларування, сертифікація);
- ❖ ринковий нагляд;
- ❖ будівельний контроль.

Регулювання має на меті забезпечення загальнодержавної політики у сфері містобудування, задоволення суспільних очікувань щодо безпечності та комфортності споруд для життєдіяльності людини та встановлення зрозумілих і таких, що не обмежують вільну конкуренцію та діяльність учасників будівельного ринку (виробників будівельної продукції, проєктувальників, підрядників та інших стейкхолдерів), вимог. Регулятори, що розробляють і приймають нормативно-правові акти, будівельні норми та нормативні документи, мають спрямовувати свою діяльність на досягнення балансу суспільних і державних інтересів, несуть відповідальність перед громадянами країни, які є кінцевими споживачами продукту галузі.

Оцінка відповідності та ринковий нагляд спрямовані на доведення відповідності будівельної продукції встановленим обов'язковим вимогам та на контроль за їх виконанням.

Функціонування системи технічного регулювання регулюється зокрема такими законодавчими актами: Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Угода Світової організації торгівлі про технічні бар'єри у торгівлі, Господарський кодекс України, закони України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», «Про будівельні норми», «Про стандартизацію», «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», «Про загальну безпечність нехарчової продукції», «Про надання будівельної продукції на ринку».

Технічні регламенти розробляються, приймаються та застосовуються на основі принципів, установлених Угодою Світової організації торгівлі про технічні бар'єри у торгівлі, що є додатком до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі 1994 року.

Світова організація торгівлі (СОТ) відмічає доцільність застосування параметричного підходу при встановленні обов'язкових вимог до продукції.

Принципи СОТ:

- ❖ для цілей Угоди технічні регламенти визначаються як обов'язкові документи;
- ❖ технічні регламенти, а також процедури оцінки відповідності технічним регламентам, не мають створювати непотрібних перешкод для міжнародної торгівлі;
- ❖ у випадках, коли це є доцільним, члени визначають технічні регламенти, що ґрунтуються на вимогах до продукту стосовно експлуатаційних характеристик, а не на конструктивних чи описових характеристиках.

До таких параметричних вимог, що визначають експлуатаційні характеристики будівельної продукції, відносяться основні вимоги до будівель і споруд, встановлені законом України «Про будівельні норми»:

- ❖ механічний опір та стійкість;
- ❖ пожежна безпека;
- ❖ гігієна, здоров'я та захист довкілля;
- ❖ безпека і доступність під час експлуатації;
- ❖ захист від шуму та вібрації;
- ❖ енергозбереження та енергоефективність;
- ❖ стале використання природних ресурсів.

Дія Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» поширюється на всі види продукції, за винятком об'єктів будівництва. Цей фактор обумовлює особливості системи технічного регулювання у будівництві, а саме, наявність такого інструменту, як будівельні норми, що встановлюють мінімальні обов'язкові вимоги до об'єкту будівництва та спрямовані на забезпечення виконання основних вимог безпеки (основних вимог до споруд).

Відповідно до Закону України «Про будівельні норми» застосовується два види будівельних норм: державні та галузеві (ДБН та ГБН). За своєю юридичною силою це рівноцінні документи, що встановлюють вимоги безпеки до об'єктів будівництва. Різниця між ними полягає в суб'єкті нормування, що їх затвердив. ДБН затверджуються Мінрегіоном, ГБН — визначеними центральними органами виконавчої влади.

Традиційно будівельні норми є зібранням людського досвіду щодо забезпечення безпеки нерухомих об'єктів, який сторіччями був напрацьований емпіричним шляхом у процесі їх будівництва й експлуатації, науковими дослідженнями, що пропонують прийнятний метод контролю безпеки споруд та їх компонентів (частин). Будівельні норми – документальний інструмент технічного регулювання у вигляді кодифікованого зводу обов'язкових положень, що встановлює обов'язкові вимоги безпеки до об'єктів будівництва. Норми можуть бути сформульовані розпорядчим, параметричним або цільовим методами формулювання вимог.

Найбільш істотна різниця між цими методами полягає в тому, що саме знаходиться в фокусі нормування. Параметричні норми акцентують увагу на меті, яку необхідно досягти, застосовуючи встановлену нормативну вимогу. Розпорядчі вказують на шлях досягнення мети. Параметричні допускають альтернативні шляхи досягнення поставленої мети, в той час як розпорядчі пропонують єдиний шлях — той, що прописано в нормативній вимозі. При цьому, як правило, розпорядчі норми не передбачають формулювання мети, яку суб'єкт має досягти. Розробники розпорядчих норм виходить з того, що суворе

Чинні будівельні норми, здебільшого розроблені розпорядчим методом формування нормативних вимог не достатньо гнучкі для застосування альтернативних рішень, матеріалів і методів. Це значно обмежує творчу свободу проєктувальника й можливість економії ресурсів у випадках, коли замість запропонованих матеріалів і методів можливе використання замінників, що за своїми технічними характеристиками не гірші або навіть кращі запропонованих.

В 1993 році Декретом Кабінету міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» будівельні норми прирівняли до стандартів, що, за суттю, є добровільними до виконання документами. Це створило правову колізію, яка не мала вирішення до прийняття у 2009 році Закону України «Про будівельні норми». Закон встановив чітке визначення будівельних норм, як затвердженого суб'єктом нормування підзаконного нормативного акту технічного характеру, що містить обов'язкові вимоги у сфері будівництва, містобудування та архітектури, та повернув нормам статус обов'язкового у будівництві документа. Крім того, закон вперше визначив, що будівельні норми — це нормативний акт, який містить обов'язкові технічні вимоги до об'єкта будівництва (наприклад, лікарні, школи, дороги тощо) та не встановлює правових вимог. Будівельні норми не підлягають реєстрації в Міністерстві юстиції України. Таким чином, правове регулювання, що подекуди зустрічається в будівельних нормах, має містити під собою законодавче підґрунтя у вигляді норми закону або іншого нормативно-правового акту. Тож, будівельні норми, як підзаконні нормативні акти технічного характеру, що встановлюють обов'язкові мінімальні вимоги до планування та забудови територій, проєктної та містобудівної документації, споруд, їх основних конструктивних елементів, систем інженерно-технічного забезпечення на всіх етапах життєвого циклу, призначені для забезпечення виконання цих вимог та спрямовані на створення безпечного та комфортного середовища для життя та життєдіяльності людини. Виконання вимог будівельних норм є ознакою дотримання основних вимог до споруд.

Будівельні норми не є самодостатніми документами. Вони працюють спільно зі стандартами. Стандарти, відповідно до Закону України «Про стандартизацію», є нормативними документами, заснованими на консенсусі, що встановлюють для загального й неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямовані на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері. Стандарти розподіляють на:

- ❖ національні — ДСТУ та ДСТУ-Н (приймаються Національним органом стандартизації — НОС);
- ❖ регіональні — EN (приймаються європейським органом зі стандартизації CEN);
- ❖ міжнародні — ISO (приймаються міжнародною організацією зі стандартизації ISO);
- ❖ стандарти підприємств та організацій — СОУ (приймаються для забезпечення власних потреб безпосередньо організаціями).

Регіональні та міжнародні стандарти для застосування на території України приймаються як національні гармонізовані стандарти (наприклад, ДСТУ EN або ДСТУ ISO).

В Україні стандарти у переважній більшості є добровільними до застосування. Законодавство встановлює лише декілька випадків обов'язковості стандартів. А саме:

- ❖ для суб'єктів господарювання, якщо обов'язковість застосування стандартів чи кодексів усталеної практики встановлено нормативно-правовими актами;
- ❖ для учасників угоди (контракту) щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній (ньому) є посилання на певні стандарти чи кодекси усталеної практики;
- ❖ для виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначення цих стандартів у її маркуванні;
- ❖ якщо будівельні норми містять посилання на національні стандарти, що стосуються вимог до виготовлення містобудівної, проектної, науково-проектної та робочої документації, методів проектування, процесів виконання будівельних робіт, методів випробувань, конструктивних та інженерних систем.

У 2019 році були зроблені перші необхідні кроки для запровадження в Україні параметричних підходів формування системи технічного регулювання. Було прийнято зміни до Закону України «Про будівельні норми», якими вперше на законодавчому рівні визначені методи нормування у будівництві – параметричний, розпорядчий та цільовий, надані відповідні поняття. Вибір методу нормування у будівництві має здійснюватися, виходячи з особливостей об'єкта нормування. Перевага надається параметричному та цільовому методам нормування у будівництві.

З 1 січня 2023 р. набув чинності у повному обсязі закон України «Про надання будівельної продукції на ринку». Разом з тим, виходячи з воєнного стану у нашій державі, прийнято вимушене рішення щодо можливості одночасного застосування до 2025 р. закону та технічного регламенту на будівельну продукцію відповідно до постанови Кабінету Міністрів України, що знайшло відображення у тілі закону.

Означеним законом та підзаконними актами в Україні реалізовано основні положення Регламенту 305 ЄС. Зважаючи на специфіку будівельної галузі природньо, що це єдиний прецедент у нашій країні, коли технічний регламент прийнято у ранзі закону України.

Доречно навести деякі тлумачення до закону з метою його кращого сприйняття.

Значну роль у наданні будівельної продукції на ринку відіграють регламентні технічні специфікації. Вони визначають ключові аспекти щодо виробництва будівельної продукції та надання її на ринок, зокрема:

- ❖ вимоги до застосування систем оцінки та перевірки стабільності показників (контроль виробництва на підприємстві);
- ❖ показники будівельної продукції, пов'язані з її суттєвими експлуатаційними характеристиками, яким вона має відповідати;
- ❖ передбачене використання будівельної продукції.

До регламентних технічних специфікацій належать:

- ❖ національні стандарти, що є ідентичними до гармонізованих європейських стандартів (hEN);
- ❖ європейські документи з визначення прийнятності;
- ❖ національні документи України з визначення прийнятності.

Головним базисом регламентних технічних специфікацій є основні вимоги до будівель і споруд. Тобто всі регламентні технічні специфікації встановлюють вимоги до характеристик будівельної продукції, її виробництва та контролю якості, що забезпечуватимуть виконання основних вимог до будівель і споруд протягом всього їх життєвого циклу. У свою чергу, виконання вимог регламентних технічних специфікацій є підтвердженням виконання Закону в Україні (CPR в Євросоюзі).

Чинним ТР встановлено, що підтвердження відповідності продукції встановленим вимогам здійснюється шляхом декларування виробником відповідності будівельної продукції зі складенням декларації. При цьому можуть застосовуватися такі процедури оцінки відповідності:

- ❖ випробування виробником виробу певного типу;
- ❖ випробування органом оцінки продукції певного типу;
- ❖ здійснення контролю за виробництвом на підприємстві;
- ❖ випробування виробником зразків продукції, відібраних на підприємстві відповідно до програми випробувань;
- ❖ проведення органом оцінки перевірки та оцінки системи контролю за виробництвом;
- ❖ подальше випробування виробником зразків виробу, відібраних на підприємстві відповідно до програми випробувань;
- ❖ проведення органом оцінки постійного нагляду, аналізу та оцінки системи контролю за виробництвом;
- ❖ випробування органом оцінки зразків виробу, відібраних на підприємстві, ринку або будівельному майданчику відповідно до програми аудиту.

Усі застосовані процедури оцінки відповідності повинні бути задокументовані виробником.

Також Законом України «Про надання будівельної продукції на ринку» визначається обов'язковість здійснення ринкового нагляду та встановлюються повноваження Кабінету Міністрів України визначити орган ринкового нагляду щодо будівельної продукції. Наразі таким органом визначено Державну інспекцію архітектури та містобудування України (ДІАМ). Крім того, запроваджується чіткий алгоритм дій виробника, уповноважених представників, імпортерів та розповсюджувачів будівельної продукції у разі виявлення продукції, що не відповідає заявленим у декларації показникам експлуатаційним характеристикам, прописуються особливості здійснення ринкового нагляду щодо будівельної продукції.

Зокрема, якщо орган державного ринкового нагляду виявив, що будівельна продукція становить серйозний ризик або якщо будівельна продукція, охоплена національним стандартом, гармонізованим з hEN, або щодо якої виданий висновок про технічну прийнятність, не відповідає задекларованим показникам та становить ризик для виконання основних вимог до будівель і споруд, передбачених Законом України «Про будівельні норми», такий орган вживає обмежувальних (корегувальних) заходів відповідно до методики вжиття

обмежувальних (корегувальних) заходів, затвердженої Кабінетом Міністрів України згідно із Законом України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», що мають бути пропорційними рівню загрози такої продукції суспільним інтересам.

Рівень загрози визначається органом державного ринкового нагляду шляхом проведення оцінки ризику, що становить чи може становити будівельна продукція.

Оцінка ризику проводиться органом ринкового нагляду відповідно до методики вжиття обмежувальних (корегувальних) заходів. Суб'єкти господарювання зобов'язані співпрацювати (у межах своєї діяльності) з органами державного ринкового нагляду з питань вжиття заходів для уникнення ризиків, що становить будівельна продукція, яка була поставлена або постачається ними.

ВИСНОВОК ДО ЛЕКЦІЇ

Виходячи з визначення законами України чіткої структури нормативної бази у будівництві, механізмів її наповнення, спрямованість на параметричний метод нормування та міжнародно визнані засади надання на ринок будівельної продукції, наша держава не має перепон на законодавчому рівні щодо інтеграції у цивілізований світовий простір технічного регулювання будівництва.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ДО ТЕМИ

1. Рівень культури будівництва визначається праце спроможністю та ефективністю системи технічного регулювання, доступності до безпечних та якісних матеріальних ресурсів та кваліфікованих людських ресурсів.
2. За основні компоненти системи технічного регулювання у будівництві прийнято вважати: нормативну базу, систему нагляду і контролю, систему оцінки відповідності.
3. Розвиток нормативної бази у будівництві відбувається у логічному взаємозв'язку з соціально-економічним розвитком суспільства.
4. Нормативна база у будівництві усталено розподіляється за ознакою обов'язковості її застосування на будівельне законодавство та добровільні нормативні документи.
5. У будівельному законодавстві можна виділити компоненти які дозволяють класифікувати нормативні акти відповідно до їх призначення: правовий, технічний, адміністративний.
6. Призначення будівельних норм полягає в обмеженні ризиків пов'язаних з експлуатацією будівель та споруд, а також встановлення мінімально припустимих рівня умов для життя та життєдіяльності прийнятих суспільством.
7. Основними методами нормування у сучасній практиці є параметричний та приписуючий. Модифікацією параметричного вважається цільовий, який, як правило, застосовується при поступовому переході від приписуючого до параметричного.

8. Вимоги до кваліфікації фахівців у будівництві витікають з нормативної бази, яка, в свою чергу, є консенсусом між суспільними потребами та технічними можливостями галузі.
9. Кожний об'єкт будівництва має індивідуальні риси, тому відповідальні фахівці, задіяні у будівництві, окрім конкретних знань у певному професійному напрямі, повинні формувати творчу складову професійного потенціалу.
10. Підвищення класу наслідків об'єкта будівництва на тлі поширення тенденції параметричного методу нормування, законодавчого визначення персональної відповідальності виконавців у будівництві обумовлює необхідність розвитку творчої складової професійного потенціалу фахівців галузі.
11. Творча складова професійного потенціалу базується на розумінні засад формування нормативної бази, соціально-економічного коріння її розвитку.
12. Світовий нормативний простір технічного регулювання у будівництві має загальні риси та логічні тенденції розвитку. Разом з тим технічне регулювання галуззю у кожній країні має свою специфіку.
13. Розвиток технічного регулювання у будівництві в Україні здійснюється відповідно зі світовими тенденціями. Формування нормативної бази, інтегрованої в міжнародний нормативний простір технічного регулювання, пришвидшується на підставі Угоди України з Європейським Союзом.
14. Технічне регулювання у будівництві у ЄС інтенсивно розвивається. Відстеження розвитку будівельного законодавства ЄС сприятиме розумінню тенденцій розвитку технічного регулювання в Україні.

[До змісту](#)

**ПЕРЕЛІК
ЗАГАЛЬНИХ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ,
ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА,
МІСТОБУДУВАННЯ І АРХІТЕКТУРИ**

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV
 2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV
 3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X
 4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III,
 5. Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності»
 6. Закон України від 20.05.1999 № 687-XIV «Про архітектурну діяльність»
 7. Закон України від 16.11.1992 № 2780-XII «Про основи містобудування»
 8. Закон України від 05.11.2009 № 1704-VI «Про будівельні норми»
 9. Закон України від 07.02.2002 № 3059-III «Про Генеральну схему планування території України»
 10. Закон України від 14.10.1994 № 208/94-BP «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності»
 11. Закон України від 02.09.2020 № 850-IX «Про надання будівельної продукції на ринку»
 12. Закон України від 15.08.2022 № 2518-IX «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому»
 13. Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України»
 14. Закон України від 05.04.2007 № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»
 15. Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»
 16. Закон України від 22.03.2015 № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності»
 17. Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII «Про охорону праці»
 18. Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII «Про оцінку впливу на довкілля»
 19. Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII «Про стратегічну екологічну оцінку»
 20. Закон України від 08.06.2000 № 1805-III «Про охорону культурної спадщини»
 21. Закон України від 18.03.2004 № 1626-IV «Про охорону археологічної спадщини»
 22. Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII «Про авторське право і суміжні права»
 23. Закон України від 07.02.2017 № 1834-VIII «Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку електронних комунікаційних мереж»
 24. Закон України від 22.06.2017 № 2118-VIII «Про енергетичну ефективність будівель»
- Закон України від 17.10.2019 № 199-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» (прикінцеві та перехідні положення) **До змісту**

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Правильні відповіді надані у варіанті «а»

Питання 1.

- 1) Які чинники усталено вважаються головними складовими забезпечення високої культури будівництва?

Варіанти відповіді:

- a) - ефективна система технічного регулювання;
 - безпечність та якість матеріальних ресурсів;
 - кваліфіковані людські ресурси;
- b) - ефективна система технічного регулювання;
 - рівень фінансування державною будівництва об'єктів нерухомості;
 - кваліфікація людських ресурсів;
- c) - ефективна система технічного регулювання;
 - безпечність та якість матеріальних ресурсів;
 - рівень заробітної плати працівників у будівництві у порівнянні з іншими галузями економіки.

Питання 2.

- 2) Які чинники можна вважати за головні при оцінці ефективності національної системи технічного регулювання у будівництві?

- a) - рівень забезпечення балансу економічних та соціальних інтересів учасників будівництва і споживачів будівельної продукції;
 - працездатність механізмів забезпечення безпеки та якості будівельної продукції;
- b) - рівень гармонізації принципів національної системи технічного регулювання будівництвом з міжнародно-усталеними;
 - рівень забезпечення балансу економічних та соціальних інтересів учасників будівництва і споживачів будівельної продукції;
- c) - працездатність механізмів забезпечення безпеки та якості будівельної продукції;
 - рівень гармонізації принципів національної системи технічного регулювання будівництвом з міжнародно усталеними.

Питання 3.

- 3) Які компоненти системи технічного регулювання усталено вважаються за основні?

- a) - нормативна база;
 - система нагляду і контролю;
 - система оцінки відповідності;
- b) - система навчання та підтвердження кваліфікації фахівців галузі;
 - нормативна база;
 - система нагляду і контролю;
- c) - нормативна база;
 - система оцінки відповідності;
 - система навчання та підтвердження кваліфікації фахівців галузі.

Питання 4.

- 4) Яким чином можна умовно розподілити нормативну базу у будівництві будь-якої країни за ознакою обов'язковості виконання?
- a) - обов'язкова до виконання – будівельне законодавство;
- добровільна до виконання – нормативні документи;
 - b) - обов'язкова до виконання – акти ЦОВВ;
- добровільна до виконання – акти місцевих органів влади;
 - c) - обов'язкова до виконання – правові акти;
- добровільна до виконання – технічні норми.

Питання 5.

- 5) Як можна умовно поділити акти будівельного законодавства за ознакою сфери призначення їх регулювання?
- a) - правові;
- технічні;
- адміністративні;
 - b) - загальнодержавні;
- регіональні;
- місцеві;
 - c) - національні;
- галузеві;
- територіальні.

Питання 6.

- б) Якими документами, як правило, викладаються норми технічного регулювання будівництвом?
- a) - нормативними договорами;
- національними законами;
- технічними регламентами;
- будівельними нормами;
- правилами;
- стандартами;
 - b) - нормативними договорами;
- національними законами;
- технічними регламентами;
- будівельними нормами;
- навчальними програмами;
- посібниками для проектування;
 - c) - нормативними договорами;
- національними законами;
- технічними регламентами;
- будівельними нормами;
- інструктивними матеріалами органів державної влади;
- рішеннями органів місцевого самоврядування.

Питання 7.

- 7) Який метод нормування привалює при розроблені сучасних будівельних норм і за яким методом нормування складено більшість чинних будівельних норм в Україні?
- a) - превалює при розроблені параметричний та цільовий методи;
 - більшість чинних будівельних норм складено цільовим методом;
 - b) - превалює при розроблені приписувальний метод;
 - більшість чинних будівельних норм складено параметричним методом;
 - c) - превалює при розроблені цільовий метод;
 - більшість чинних будівельних норм складено параметричним методом.

Питання 8.

- 8) Які основні методи нормування використовуються у сучасній практиці?
- a) - параметричний;
 - приписувальний;
 - b) - параметричний;
 - цільовий;
 - c) - цільовий;
 - приписувальний.

Питання 9.

- 9) Які відмінності стандартів від будівельних норм можна вважати за головні?
- a) - призначенні для добровільного застосування;
 - більш вузьку спеціалізацію;
 - b) - форму викладення та структуру документу;
 - більш вузьку спеціалізацію;
 - c) - призначенні для добровільного застосування;
 - форму викладення та структуру документу.

Питання 10.

- 10) Яким чином у міжнародній практиці класифікуються стандарти за ознакою географічного застосування?
- a) - міжнародні;
 - регіональні;
 - національні;
 - b) - міждержавні;
 - регіональні;
 - національні;
 - c) - міжнародні;
 - регіональні;
 - державні.

Питання 11.

- 11) Які фактори що впливають на особливості національних систем технічного регулювання можна вважати за найбільш поширені?
- a) - правова система;
 - роль держави;
 - ресурси;
 - міжнародна торгівля;
 - b) - чисельність населення;
 - адміністративно-територіальний устрій;
 - міжнародна торгівля;
 - ресурси;
 - c) - чисельність населення;
 - адміністративно-територіальний устрій;
 - роль держави
 - правова система.

Питання 12.

- 12) Які причини прийнято вважати за визначальні для темпів роздержавлення системи технічного регулювання?
- a) - недостатність у державній службі матеріальних і людських ресурсів підтримання системи технічного регулювання;
 - підвищення впливу суспільних інституцій на державну політику;
 - b) - низький рівень оплати праці у державних службовців;
 - підвищення впливу суспільних інституцій на державну політику;
 - c) - недостатність у держави матеріальних і людських ресурсів підтримання системи технічного регулювання;
 - підвищення активності виробників у просуванні на ринок продукції.

Питання 13.

- 13) Які завдання технічного регулювання у будівництві можна вважати за головні?
- a) - забезпечення безпеки будівель споруд та їх компонентів;
 - усунення технічних бар'єрів у торгівлі будівельними виробами;
 - b) - збереження традиційного характеру забудови;
 - усунення технічних бар'єрів у торгівлі будівельними виробами;
 - c) - забезпечення безпеки будівель споруд та їх компонентів;
 - збереження традиційного характеру забудови.

Питання 14.

- 14) Якими засобами Європейський Союз формує єдиний прозорий простір у галузі будівництва?
- a) - прийняттям наддержавних актів прямої дії;
 - пріоритетністю застосування при проектуванні стандартів для розрахунку конструкцій - Єврокодів;
 - поступовим прийняттям державами членами ЄС національних стандартів гармонізованих з EN;
 - b) - скасуванням державами членами ЄС національних вимог до будівель та споруд;
 - застосування принципу презумпції відповідності до будівельних виробів;
 - поступовим прийняттям державами членами ЄС національних стандартів гармонізованих з EN;
 - c) - скасуванням державами членами ЄС національних вимог до будівель та споруд;
 - обов'язковим застосуванням при проектуванні стандартів для розрахунку конструкцій - Єврокодів;
 - застосування принципу презумпції відповідності до будівельних виробів.

Питання 15.

- 15) У чому полягає головна відмінність будівельних норм України від поширених у світі документів, які об'єднані розумінням «будівельні норми і правила»?
- a) - будівельні норми не регулюють правові відносини;
 - b) - будівельні норми обов'язкові до виконання;
 - c) - будівельні норми конкретизують основні вимоги до будівель та споруд.

До змісту